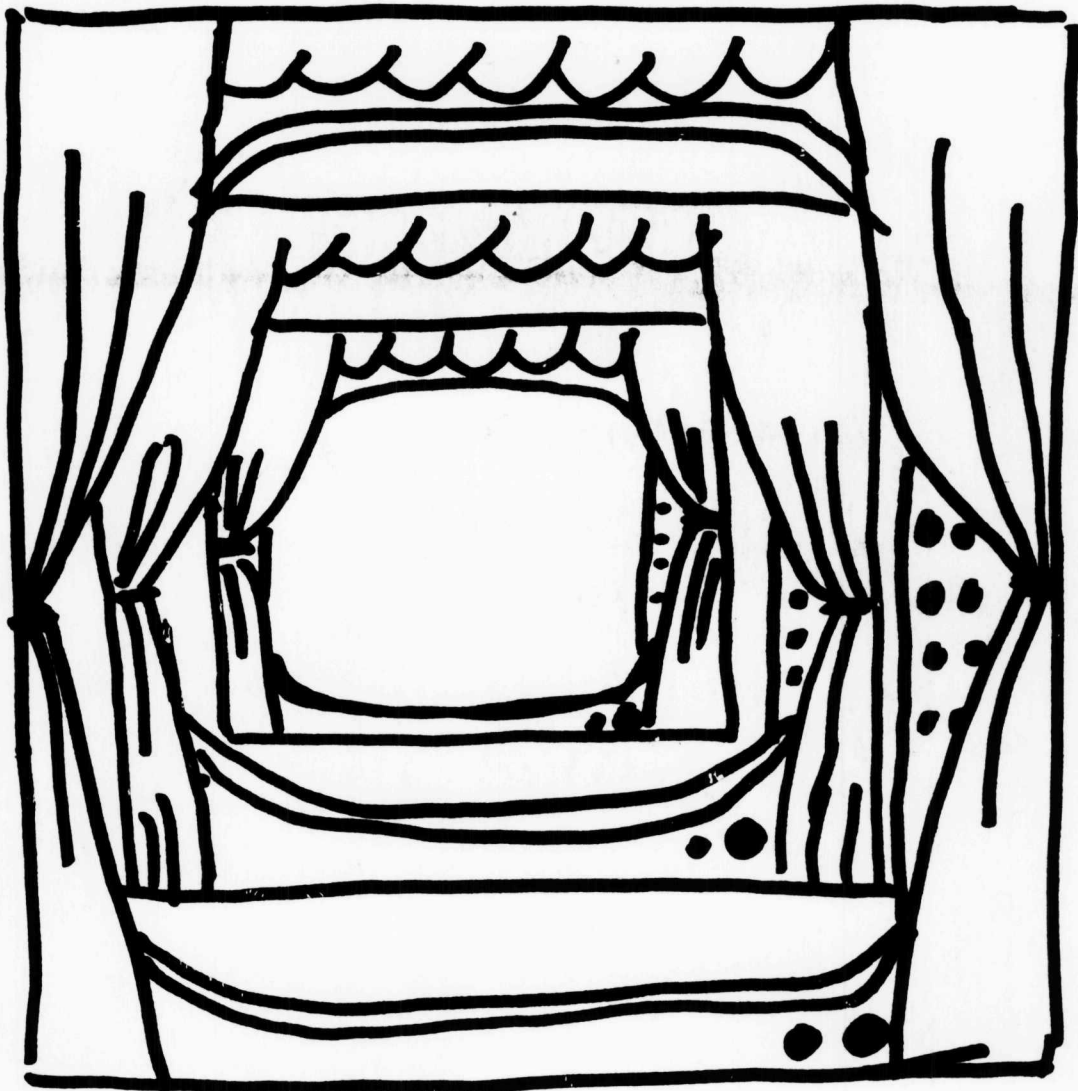

Video en Theater

Verslag van twee discussies

4 en 11 november 1984

Nthl

Beleidsdocumentatie Podiumkunsten

351.854:792:654.1 = 351.85

85-458

81597

Colofon

Video en Theater.
Verslag van twee discussies 4 en 11 november 1984.

Samenstelling en redactie:
Linda Bouws en Nico van Rossen.

Tekst invoering:
Hansje Dobbelman en Agatha Regeer.

Een uitgave van het Nederlands Theater Instituut
Herengracht 166-168
1016 BP Amsterdam

© NthI Beleidsdocumentatie Podiumkunsten.

Overname van de inhoud is toegestaan op voorwaarde
van een duidelijke bronvermelding.

ISBN 90-70892-05-7

**OVERZICHT VAN IN HET VERSLAG GENOEMDE PERSONEN,
NIET-FORUMLEDEN**

Video en Theater: een nieuw beleid (4 nov. 1984)

Steve Austen
directeur Nederlands Theater Instituut
Titus Muizelaar
lid Kunstenaarscoöperatief Maatschappij Discordia
Ruud Backx
programma Eindredacteur VPRO TV
Marja Kok
actrice
Tonny van Velzen
dramaturge bij de afd. Culturele Programma's NOS TV

Video en Theater in de praktijk (11 nov. 1984)

Tom d'Angremond
regisseur AV-Dienst Theaterschool, Amsterdam
Tonny van Velzen
dramaturge bij de afd. Culturele Programma's NOS TV
Marja Kok
actrice
Stefan Felsenthal
chef Culturele Programma's NOS TV
Bea Reese
Edwin de Vries
acteur De Salon
Wim Odé
hoofd Programmatische Opleidingen RTV
Hans van der Busken
cineast
Jan Middendorp
redacteur Toneel Teatraal
Maarten Noyons
produktieleider MonteVideo
Happy Hoek
secretaris Raad voor de Kunst, afd. Muziek en
Theater

Inhoudsopgave

Ten geleide	blz. 4
Video en theater: een nieuw beleid blijkt in de praktijk meer dan noodzakelijk	blz. 5
Forumdiscussie: Video en Theater, een nieuw beleid (4-11-1984)	blz. 11
Forumdiscussie: Video en Theater in de praktijk (11-11-1984)	blz. 38
Noten	blz. 66

Ten Geleide

Op verschillende niveaus wordt steeds nadrukkelijker nagedacht over de mogelijkheden van registratie op video van theatervoorstellingen. Zowel door de rijksoverheid als door de zendgemachtigden, distributeurs en gezelschappen worden ideeën ontwikkeld over artistieke en commerciële mogelijkheden die video-registratie biedt.

In het kader van het jaarlijks terugkerend Theatre Tape Festival organiseerde het Nederlands Theater Instituut een tweetal forumdiscussies over de relatie tussen de podiumkunsten en de 'nieuwe media'. Tijdens het eerste forum, op 4 november 1984, vormden de beleidsvoornemens van de rijksoverheid op dit gebied het uitgangspunt. In het tweede forum, op 11 november 1984, was de blik met name gericht op de praktijk: wat zijn de wensen respectievelijk mogelijkheden van theatermakers met betrekking tot de 'nieuwe media'.

In deze brochure vindt u een verslag van beide bijeenkomsten. Waar nodig is in een aantal noten aanvullende informatie toegevoegd. Aan de feitelijke verslagen gaat een korte beschouwing vooraf die is gebaseerd op de discussies en waarbij tevens gebruik is gemaakt van de conclusies van een drietal forumdiscussies uit 1982 over hetzelfde onderwerp.

Video en Theater: Een nieuw beleid blijkt in de praktijk meer dan noodzakelijk

Soms is het boeiend om bepaalde ontwikkelingen met regelmatig terugkerende tussenpozen te bezien. Neem het onderwerp 'Video en Theater'. Beide zijn de laatste jaren ten opzichte van elkaar sterk in beweging. Zo'n tien jaar geleden voerde de overheid een mediabeleid, dat hoofdzakelijk was afgestemd op de traditionele media: radio en televisie, kranten en tijdschriften. Over de 'nieuwe media', als zelfstandig begrip, werd nog niet gesproken. Het viel nauwelijks te bevroeden wat voor vlucht de zogenoemde nieuwe media zouden nemen: kabel-, abonnee- en satelliet-tv, lokale en regionale omroepen, teletekst, video en alle verbindingen die tussen deze verschillende uitingen van een nieuwe technologische ontwikkeling ontstaan. Uitgevers houden zich niet alleen meer bezig met gedrukte teksten. Commerciële en niet-commerciële activiteiten zijn steeds moeilijker uit elkaar te houden. Her en der worden dwarsverbindingen tot stand gebracht. Een vergelijkbare branche-vervaging, als je daar tenminste van mag spreken, doet zich voor in de theatersector. Toneel, muziek, dans en beeldende kunst, de grenzen zijn niet meer zo scherp te trekken. En ook de nieuwe media doen hun invloed gelden op het theater. Aan de tijd dat voorstellingen alleen geregistreerd werden voor uitzending op televisie, lijkt een einde te komen. Er bieden zich andere perspectieven aan, zoals een directe distributie van het produkt op beeldband. Dat de ontwikkeling snel gaat, mag het volgende illustreren. Nog maar twee jaar geleden, in november 1982, organiseerde het Nederlands Theater Instituut een drietal forumdiscussies over verschillende aspecten van de relatie tussen theater en video (1). In één daarvan, 'Commerciële belangen bij videorecording', werd als stelling geponeerd dat de uitgeverij ten behoeve van de continuïteit (...) een markt (moet) ontwikkelen, die nu in handen is van een ideëel omroepbestel. Deze stelling is inmiddels vrijwel achterhaald. Niet alleen vanuit het oogpunt van de uitgeverijen, maar ook wat betreft het omroepbestel. Anderzijds kan worden geconstateerd, dat het overheidsbeleid moeite heeft met het volgen en zeker met het initiëren van nieuwe ontwikkelingen. In dezelfde discussie van twee jaar terug werd gesteld, dat de overheid als instandhouder van kunstproducties zijn doelstelling 'het bevorderen van de

mogelijkheden voor de bevolking om in culturele waarden te participeren, alleen zou kunnen waarmaken, 'wanneer vanuit het kunstbeleid ook de mogelijkheid wordt gegeven aan theatermakers om deel te hebben aan de nieuwe media'. Wie het verslag leest van de discussie 'Video en Theater: een nieuw beleid' (4 november 1984) zal niet anders kunnen dan constateren, dat van overheidswege nog steeds op een zeer voorwaardelijke manier over de relatie tussen de kunsten en media wordt gesproken.

De ontwikkelingen gaan, even afgezien van beleidsmatige, snel. Is het desondanks niet mogelijk om bepaalde lijnen te trekken? Om dat te doen is het noodzakelijk om de relatie 'video en theater' toe te spitsen op verschillende mogelijke vormen. Zonder concretisering praat het wat lastig. Tijdens de discussie 'Video en theater in de praktijk' (11 november 1984), gaf Titus Muizelaar (Maatschappij Discordia) een bruikbare indeling. Hij onderscheidde video-installatie, video-registratie, video-adaptatie en toneel-televisie. De video-installatie, een vorm die meestal tot de beeldende kunst wordt gerekend - hoewel ook hier de grenzen niet scherp te trekken zijn - laten we buiten beschouwing. De registratie en adaptatie zijn, wat de uitvoerende kunsten betreft, vertrouwde verschijnselen. Bij de eerste gaat het om louter een opname, met één of meerdere camera's, van een voor het theater gemaakte voorstelling. Bij adaptatie gaat het om een bewerking van een bestaand stuk speciaal voor de opname - of die nu voor televisie bestemd is of niet. Je kunt uitgaan van de voorstelling zoals die in het theater heeft plaatsgevonden, en op basis daarvan veranderingen aanbrengen. Het kan ook zijn dat je de voorstelling een volstrekt nieuw jasje geeft, afgestemd op het andere medium. En je kunt zelfs een volstrekt nieuw script maken. Veel van wat vanaf het ontstaan van de televisie te zien is geweest valt onder registratie of adaptatie. De laatste vorm die Muizelaar noemt is één zonder traditie: toneel-televisie. Daaronder verstaat hij het direct uitzenden van de voorstelling, van de interactie die op dat moment plaatsvindt in het theater. De produktie is speciaal gemaakt voor de uitzending. De 'kwetsbaarheid van het moment' wat Muizelaar één van de belangrijkste theatrale gegevens noemt, moet in de uitzending behouden blijven.

Een vorm tenslotte die Muizelaar niet noemt is het televisie-drama, ook speciaal geschreven en gemaakt voor uitzending op televisie, maar niet live opgevoerd. Zoals 'Het korte spel' van de NOS, 'De Lemmings' (VARA) of 'De fabriek' (TROS).

Dominant in de relatie video en theater waren tot voor kort de zendgemachtigden. Laten we daarom eens kijken wat zij met theater doen en met welk oogmerk. In een bijna grijs verleden, de jaren zestig, toen nog maar sprake was van één televisienet, bestond er een wekelijks toneelavondje. De donderdagavond was gereserveerd voor toneel. Er was zelfs een gezelschap met een speciale taak op dat gebied: het 'Toneel- en Televisie Gezelschap Ensemble'. De kijkers keken, er was immers geen concurrentie. Die situatie is nauwelijks meer voorstelbaar. De invoering van een tweede net bracht concurrentie met zich mee. Niet alleen tussen Hilversum I en II op zich - de kijker kon nu kiezen - maar ook tussen de omroepen onderling. Wie zit op welke avond tegenover welke omroep? De strijd om de gunst van de kijker is begonnen. De invoering van de Omroepwet (1969) en het verdelen van de zendtijd op basis van het aantal leden hebben wat dat betreft vreemde bijverschijnselen gehad. Eén van de directe gevolgen van deze structuren blijkt de popularisering van het programma-aanbod te zijn. Het volledige programma-voorschrift, waarin opgenomen dat iedere omroep 20 % van zijn tijd aan cultuur moet besteden, biedt in elk geval voor de kunst op de televisie geen waarborgen. Cultuur is een ruim begrip en kunst scoort over het algemeen niet. Misschien wel een hoge waardering, maar daar staat meestal een in verhouding geringe kijkdichtheid tegenover. Uiteraard is dit slechts één kant van de verhouding televisie-theater. Vanuit het theater bekeken is het perspectief volstrekt anders. Als Het Publiektheater veertig maal 'Lucifer' speelt voor een uitverkochte zaal van 1000 man publiek, dan levert dat 40.000 toeschouwers op, wat optimaal is. Toen dezelfde voorstelling door de NCRV werd uitgezonden, keken daar 400.000 mensen naar. Een factor 10 meer. Een lage kijkdichtheid dus, maar vanuit het theater gezien een ongekende hoeveelheid. Zolang dit de 'enige' mogelijkheid is voor vertoning van opnamen van theatervoorstellingen en zolang de omroepen zichzelf dwingen tot concurrentie, zal dit een onoplosbare tegenstelling blijven.

Op NOS, VPRO (en IKON) na voeren de omroepen op het gebied van de kunsten geen beleid. Opnamen worden gemaakt wanneer er toevallig ruimte en tijd over is. Ook al geen degelijke voorwaarde voor een kwaliteitsprodukt.

Een ander punt is de organisatie van de omroep. Van alle kanten, ook van de omroepen zelf, wordt vernomen dat er zo weinig flexibiliteit is. Als je een voorstelling wilt laten registreren - het meest eenvoudige voorbeeld - dan moet je anderhalf jaar van tevoren bij het facilitair bedrijf van de NOS zorgen dat het ingepland wordt. En ook hier sluiten de twee bedrijfstukken niet op elkaar aan. Wat voor de omroep misschien normaal is, levert voor het theater onoverkomelijke problemen op, gezien de seizoensplanning. Als je tijdens een voorstellingenreeks een opname wilt, dan resten er toevallige gaatjes of het kan niet. Kwaliteit even buiten beschouwing gelaten.

Opvallend is verder dat de meeste initiatieven om tot opnamen te komen van gezelschappen uitgaan. Een op zich nuttige instelling als de Werkgroep Drama van de NOS biedt weinig soelaas. De reden daarvoor is heel eenvoudig. De Werkgroep bestaat uit afdelingshoofden van de verschillende omroepen die gebonden zijn aan het 'beleid' van hun directeuren. En dit beleid, aldus Ted Mooren (TROS) in één van de discussies, is afgestemd op kijk- en waarderingcijfers. Weinig echt beleid dus, tenzij gericht op kwantificeerbare grootheden, weinig flexibiliteit in de organisatie, wel faciliteiten maar moeizaam beschikbaar en bovendien duur.

Gelet op de tegengestelde belangen van de omroepen en gezien het feit dat specifieke instituties (Werkgroep Drama) en overeenkomsten (Balletovereenkomst) niet of zelfs belemmerend werken (de Honorarium-regeling voor acteurs ten behoeve van het werken voor de camera) is het niet verwonderlijk dat gezelschappen naar andere oplossingen zoeken (met uiteenlopende doelstellingen overigens). Structuur en kosten van de omroepen hebben ertoe geleid dat er producties in het buitenland worden opgenomen. Een voorbeeld hiervan is het Nederlands Dans Theater. In de discussie 'Commerciële belangen bij videorecording' (1982) noemde de zakelijke leider van het gezelschap, Carel Birnie, als argumenten voor deze gang van zaken : geringe kosten; het niet-afhankelijk zijn van de omroepen; en het feit dat een dergelijke productiewijze een binding geeft met het betreffende land, waardoor de kansen op verspreiding buiten Nederland vergroot worden.

Een ander voorbeeld is Toneelgroep Centrum dat - evenals De Haagse Comedie - een contract gesloten heeft met Cinecentrum (dat onlangs is opgegaan in MetaMedia) voor registratie van voorstellingen op beeldband. Kennelijk werkt dat bedrijf flexibeler dan de omroepen. Dat Cinecentrum om commerciële redenen theatervoorstellingen opneemt (bedoeld voor het open net en de distributie) is voor de beide gezelschappen verder geen probleem. De opname levert geld op en ruimere verspreidingsmogelijkheden. Tenslotte kan de samenwerking tussen Maatschappij Discordia en de VPRO worden genoemd. Hoewel deze samenwerking, zoals inmiddels genoegzaam bekend, moeizaam verloopt, het initiatief is er. En dat biedt aanknopingspunten en levert ervaringen op, waar in de toekomst lering uit getrokken kan worden.

Leveren eenvoudige zaken als registratie en adaptatie al talloze fricties op, nog lastiger ligt het, wanneer een gezelschap aandacht wil besteden aan de specifieke mogelijkheden die het medium 'video' biedt. De constatering dat een nieuw medium een nieuwe autonome benaderingswijze of vorm vraagt is al oud en bovendien zeer legitiem. In dit geval zijn niet in eerste instantie financiën of publieksbereik doorslaggevend, maar overwegingen van artistieke aard. Zoals iedere nieuwe vorm of benadering zonder traditie stuit degene die in deze richting initiatieven neemt op allerlei weerstanden. Een 'mooie' illustratie gaf Muizelaar tijdens de discussie 'Video en Theater: een nieuw beleid'. Discordia had op zeker moment twee aanvragen ingediend, één op toneelgebied en één op filmgebied. Op de eerste aanvraag kregen ze antwoord, op de tweede niet. Wat gebeurde er: de aanvraag werd heen en weer geschoven door zowel de filmdeskundigen als de toneeldeskundigen. Volgens de ene commissie was wat Discordia wilde des films, volgens de ander des toneels. Een tussengebied bleek in de beoordelingsstructuur niet te bestaan en, kennelijk, ook niet te creëren.

Dit betreft dan nog een concreet voorbeeld: een aanvraag voor een project. Moeilijker ligt het als je gewoon wilt experimenteren met het 'nieuwe' medium. Al spoedig blijkt een gebrek aan deskundigheid, omdat er op dit gebied geen opleiding bestaat. Faciliteiten zijn wel aanwezig, maar het gebruik ervan is vrijwel altijd voorbehouden aan specifieke gebruikers. De structuur bemoeilijkt de beschikbaarheid.

Er zijn geen uitwisselingsmogelijkheden tussen bijvoorbeeld onderwijsinstellingen en gezelschappen. Verder speelt de moeilijkheid, dat gezelschappen in hun begroting niet de ruimte hebben om te experimenteren. Te weinig geld en een (te) grote productiedwang.

Zeer terecht werd tijdens beide discussies in november 1984 het gebrek aan experimenteer ruimte en opleidingsmogelijkheden om vanuit het theater met het medium video om te leren gaan als ernstig gekwalificeerd. Het voorstel van Happy Hoek (Raad voor de Kunst) om een aantal mensen bijeen te halen om de verschillende mogelijkheden en onmogelijkheden te inventariseren, moet dan ook serieus beantwoord worden. Als de problemen zo groot in aantal zijn als nu lijkt en de flexibiliteit zo gering, dan is het in kaart brengen van het gebied video en theater noodzakelijk. Zonder dat kan geen inhoudelijk beleid worden gevoerd.

Juist op dit gebied ligt een taak voor de overheid, die, als je Wolfensberger (in het forum 'Video en Theater:: een nieuw beleid') mag geloven, nog slechts aftastend bezig is. Maar het scheppen van voorwaarden behoort tot zijn terrein. Niet alleen ten opzichte van opleidingskansen en experimenten, maar ook ten opzichte van het zogenaamde tweede en derde gebruik van op beeldband geregistreeerde theatervoorstellingen. Met een naar verhouding geringe investering kan waarschijnlijk een veelvoud aan rendement bereikt worden. Financieel-economisch en qua publieksbereik.

De snelle technologische ontwikkelingen hebben - niet alleen ten aanzien van het theater overigens - geleid tot nieuwe mogelijkheden. Maar tegelijkertijd ook tot een aantal onzekerheden omtrent hoe daarmee om te gaan. Theater en video. De relatie is aan het veranderen. Werd in november 1982 nog vooral de tegenstelling benadrukt, nu begint het accent te liggen op samenwerking. Het contact is van passief tot actief geworden, in elk geval gezien vanuit het theater zelf. Het zelfbewustzijn van het theater ten aanzien van de nieuwe media is groeiend. Incidentele experimenten en versnipperde pogingen iets tot stand te brengen? Prima. Ze zijn ook onmisbaar en onvermijdelijk wanneer nieuwe ontwikkelingen op oude structuren stoten. Maar het tijdstip lijkt aangebroken om bewust bepaalde richtingen in te slaan.

Nico van Rossen, Linda Bouws.

Amsterdam, februari 1985.

Forumdiscussie: Video en Theater, een nieuw beleid

Zondag 4 november 1984, aanvang 14.00 uur.

Samenstelling forum:

Jan Reijs (Dir. Stadsschouwburg Eindhoven),
voorzitter;
Karel Das (Hoofd Nieuwe Media van Meta Media/
Cinecentrum);
Jan Haasbroek (Dir. VPRO Radio/lid Raad voor de
Kunst) ;
Gerrit Korthals Altes (Zakelijk Leider
Publiektheater/lid VNT);
Ted Mooren (Hfd. Drama- & Kunstzaken TROS);
Rudolf Wolfensberger (Stafbureau DGCZ van WVC/
Voorz. Werkgroep Samenwerking Toneel-Omroep).

De rijksoverheid wil de relatie tussen de gesubsidieerde podiumkunsten en de media stimuleren en verbeteren en een verregaande samenwerking tot stand laten komen. Minister Brinkman van het ministerie van WVC heeft in de Memorie van Toelichting op de Rijksbegroting 1985 opgemerkt dat voor de instandhouding en verspreiding van de Nederlandse cultuur de radio en televisie niet minder belangrijk zijn dan het podium. In de toekomst zullen de podiumkunsten dan ook, waar het gaat om subsidiëring, mede tegen deze achtergrond worden beoordeeld. Het is niet uitgesloten dat het werken voor de camera door de gesubsidieerde gezelschappen als nieuwe taakstelling wordt geëist.

De forumdiscussie zal worden gevoerd aan de hand van de volgende vragen:

1. Hoe denkt de rijksoverheid de samenwerking tussen de omroepen en gesubsidieerde gezelschappen tot stand te laten komen? Wat is de rol van de overheid in het stimuleren van een televisietaak van de gezelschappen?
Waarom worden deze voornemens op dit moment naar voren gebracht?

2. Worden televisie-optredens gezien als iets dat gesubsidieerd moet worden ook als het ten koste gaat van het aantal zaaloptredens van de gezelschappen? Zo ja, wordt dat dan gesubsidieerd binnen het voor het gezelschap geldende budget? Of trekt de overheid er extra geld voor uit?
3. Welke consequenties heeft een registratie van een voorstelling voor een gezelschap/acteur in arbeidsrechtelijke sfeer? Hoe wordt een gezelschap/acteur gehonoreerd voor opname en uitzending?
4. Omroepen en abonnee-tv moeten in de toekomst meer ruimte dan tot nu toe reserveren voor cultuur. In hoeverre en op welke wijze zal er worden samengewerkt met gezelschappen?
5. De Raad voor de Kunst dringt in zijn advies over de Medianota aan op ruim toegankelijke werkplaatsen waar zonder directe uitzenddwang nieuwe mogelijkheden van theaterregistraties onderzocht kunnen worden. Onder wiens verantwoordelijkheid zullen die werkplaatsen moeten vallen en waar komt het geld vandaan: Ministerie van WVC of O & W, theateropleidingen of omroepen? Zijn de werkplaatsen ook toegankelijk voor niet-gesubsidieerde gezelschappen?
6. Aan welke (kwalitatieve) eisen moeten de registraties voldoen en door wie kunnen de produkties van gezelschappen vakmatig worden geregistreerd?
7. Wat zijn de distributiemogelijkheden van op beeldband vastgelegde voorstellingen buiten de omroepen om?

Austen Hartelijk welkom. Twee jaar geleden hebben we in het Nederlands Theater Instituut een drietal forum-discussies over video en theater (2) georganiseerd. Sindsdien is de vraagstelling op zich niet wezenlijk veranderd. Het is wellicht de moeite waard om te proberen in de theatersector toch eens wat meer duidelijkheid te krijgen over de mogelijkheden in de toekomst om 'video en theater' een vak van enige betekenis te laten zijn. Dit eerste forum gaat over een aantal infrastructurele kwesties. Het volgende, op 11 november, gaat over de artistieke kant van de zaak.

Dit forum staat onder voorzitterschap van Jan Reijs, aan wie ik nu het woord geef.

Reijs De titel van dit forum luidt 'Video en Theater, een nieuw beleid'. Ik zou er een vraagteken achter gezet hebben, omdat ik niet weet of er op dat gebied door de overheid al een beleid gevoerd wordt. Nu hebben de organisatoren het ons wat dat betreft makkelijk gemaakt, door een groot aantal vragen voor te leggen. De eerste vraag omvat eigenlijk zo'n beetje alles: is er op het gebied van video - video in de ruimste zin - van de kant van de overheid een geformuleerd beleid, hebben ze daar gedachten over. Het treft dat Wolfensberger, die uit de Directie Kunsten komt maar tegenwoordig bij het stafbureau DGCZ werkt (Directoraat Generaal Culturele Zaken van WVC), zich bezighoudt met de samenwerking tussen toneel en omroep. Ik wou eerst aan hem vragen, hoe er op het departement over wordt gedacht.

Wolfensberger De vraag, wat de overheid voor een rol zou kunnen spelen in de relatie tussen de omroepen, de media en het theater. Mijn antwoord daarop is: het wordt ergens geregeld. Maar misschien is daarmee de taak van de overheid nog niet helemaal duidelijk geschetst. Na de oorlog kwam het theater bliksemsnel in een jaar of tien, twintig tot een enorme bloei. Dat had er ook mee te maken, dat er op het gebied van de bouw van schouwburgen in die tijd een hausse is geweest. Wij hebben nu het idee dat er eindelijk weer eens een schouwburg wordt neergezet, namelijk een elektronische schouwburg. Dat biedt op het punt van de sociale en geografische verspreiding van onze mooie boodschappen kansen, die tot nu toe ongekend waren. Ik denk dat de overheid niets liever zou willen dan dat toneel en theater penetreren in de mogelijkheden die daar liggen.

Mogelijkheden waar we trouwens kwantitatief nog weinig zicht op hebben. Dat is wel verwarrend, dat we allemaal voorbeelden van mogelijkheden noemen zonder dat we die ook maar enigszins kunnen kwantificeren. Zoals we allemaal weten zal binnenkort, over een paar jaar of zo, het klassieke omroepbestel, behalve natuurlijk de VPRO, in elkaar stortten, kreunend onder het gewicht van de abonneetv. We kunnen dan het klassieke bestel nog wat stutten door ze uit te leggen dat ze zoveel aan cultuur moeten doen. Bij alle vijf woorden die er gesproken worden moet één keer het woord cultuur voorkomen. Niettemin is de abonnee-tv een dreiging voor het bestel. Abonnee-tv daarentegen voelt zich opgejaagd door de thuis-tv, want de abonnee-tv geeft het niet op het moment dat ik het wil. Daar zijn teveel herhalingen in. Ik ga op vrijdagavond wel even naar Tedje op de hoek en haal daar mijn banden. Dus misschien dat de abonnee-tv ook wat huiverig is en het al moeilijk heeft in het prenatale stadium. De home-video is daarentegen misschien geen lang leven beschoren. Immers we kunnen zoveel meer en het wordt veel goedkoper als de beeldplaat eenmaal losbarst. De beeldplaat, daar wachten we nog even op totdat die blanco geleverd kan worden, zodat je zelf je eigen opname kunt maken. Dat kan nu nog niet. Vervolgens hoorde ik deze week dat al deze verschillende mogelijkheden binnen een jaar of wat verleden tijd zullen zijn, immers de hele drager gaat eruit. De dragers van het beeld, de dragers van het geluid gaan eruit en dit wordt allemaal vervangen door het elektronisch circuit.

Ik zeg dit alleen om aan te duiden dat we zo weinig weten van wat nu precies het onderwerp is waar we het vanmiddag over hebben. We weten alleen dat er openingen zijn en niet waar ze ons naartoe zullen leiden. Dat heeft tot gevolg dat er aan de ene kant die ambitie is van de overheid om te kijken wat we kunnen doen om het maximale eruit te halen. Aan de andere kant kunnen we op dit moment bepaald niet spreken van een uitgebalanceerd beleid.

Ik weet nauwelijks waar ik moet beginnen. Ik denk dat we steeds - dat lijkt een open deur, en het is maar goed dat die heel wijd open blijft staan - als overheid moeten letten op het punt van de kwaliteit.

Tot nu toe zijn er zoveel verschillende manieren geweest om vanuit het theater zelf die media te gebruiken om het publiek te bereiken en niet voor interne doeleinden.

Het meest simpele is dan de recht toe recht aan registratie van de voorstelling met een camera of drie, vier. Een stap verder ga je als die voorstelling niet op de planken opneemt, maar als je dat in de studio doet. Dan kom je in de buurt van adaptatie. Sommigen zeggen zolang je in het voorstellingsconcept voor het publiek bent blijven hangen, doe je jezelf tekort. Je moet de voorstelling rechtstreeks voor de buis maken. Terwijl anderen, ook hier in de zaal aanwezigen, zeggen: laat mij maar eens een tijd vanuit mijn theater-discipline in de buurt van een video-camera opereren, dan komt er misschien wel wat uit.

Dit alles wat de kwaliteit betreft. Ik denk dat je je als overheid zelden met die discussie moet bemoeien, maar dat je op een zekere afstand moet blijven. Je hoeft Godzijdank niet te kiezen, we kunnen op alle paarden tegelijk wedden.

Je moet op de een of andere manier zien dat er deskundigheid komt, marktkennis, materiaalkennis. We moeten in het gevecht tussen het gesubsidieerde bestel aan de ene kant en de media aan de andere kant een afbakening van taken zien te krijgen, terwijl we toch met elkaar te maken willen hebben. Het terrein van de arbeidsvoorwaarden is voortdurend in beweging. Ik denk dat we op het punt van de rechten, de auteursrechten, naar een flexibiliteit moeten streven, waardoor we de veranderingen in de sfeer van de techniek op de voet kunnen volgen zonder voortdurend met oplossingen van gister overhoop te liggen. En misschien slaat het wel op de taak van dit Instituut; het idee van archivering, conservering in verband met het tweede gebruik, over vijftig jaar.

Reijs Je zegt, er zijn tal van elementen waar we nog maar eens over moeten nadenken, terwijl toch hier de vraag vrij hard ligt: heeft de overheid tot taak om de gezelschappen via de televisie wat tegemoet te komen?

Korthals Altes Ik weet niet of dat nou wel een taak voor de overheid zou moeten zijn. Ik denk dat de gezelschappen enerzijds, de omroepen anderzijds - en wat er allemaal nog meer aan organisatievormen komt - dat die zich af zouden kunnen vragen: wat kunnen wij samen doen?

In het verre verleden was er een Toneel- en Televisie gezelschap, Ensemble, en dat leverde een belangrijke bijdrage aan het donderdagse toneelavondje op de televisie. Dat is inmiddels, en gelukkig misschien, heel anders geworden. Er is nu een aantal andere samenwerkingsverbanden tussen zulen met gezelschappen, zoals het samenwerkingsverband van de VPRO met Discordia.

Ik denk eigenlijk niet, dat de rijksoverheid een duidelijke taak daarin heeft, om die relaties tot stand te laten komen. Ik denk dat de overheid niet meer kan doen dan zeggen, dat het aardig is als de relatie tot stand komt en dat het verder aan de omroepen en de gezelschappen is om te zorgen dat er een mooie relatie tot stand komt.

Reijs Maar ik zou me kunnen voorstellen dat in de subsidievoorwaarden van de gezelschappen wordt opgenomen, dat zij met een zekere regelmaat produkties maken, die geschikt zijn om uit te zenden.

Korthals Altes Ik weet niet of opname van dit soort opdrachten in subsidievoorwaarden nou wel zo bevorderlijk is. De overheid heeft al jarenlang in de subsidievoorwaarden van toneelgezelschappen 'het Nederlands-talige stuk' staan: er moet naar gestreefd worden, dat er minstens één of twee per seizoen op de planken worden gebracht, door enig gezelschap. En dat gebeurt gewoon niet.

Een andere zaak is - en dat komt verderop wel aan de orde, dat de overheid er aan bij zou kunnen dragen een aantal barrières uit de weg te nemen om tot een regelmatig contact van omroepen en gezelschappen te komen. Maar ik kan me niet indenken dat de overheid aan enig gezelschap voorschrijft "en gij zijt gehouden om één van uw prachtige produkties aan enige omroep te slijten". Ik denk dat dat dan ook een subsidievoorwaarde zou moeten zijn bij de zulen.

Reijs Je hoeft nou niet zo categorisch te zijn. Je zou ook iets anders kunnen doen, namelijk zeggen dat er een mooie premie te wachten staat voor diegenen die het contact intensiveren.

Korthals Altes Een groot gedeelte van de huidige toneelgezelschappen kent sinds jaar en dag in hun dekkingsplan een zogenaamde NOS-bijdrage. Dat is een buitengewoon duistere bijdrage die kan liggen tussen de tien- en dertigduizend gulden; dus op zich is het aantrekkelijk. Er zijn nu afspraken gemaakt tussen WVC, de NOS en de VNT (3) - dus de werkgeversvereniging van de gezelschappen - om het totale bedrag van die bijdrage, wat ongeveer twee ton (f.200.000,-) per jaar is, niet meer te splitsen naar die gezelschappen, maar te doen toekomen aan die gezelschappen die ook metterdaad met een omroep tot een produktie komen. Die krijgen dan een soort premie op wat ze gedaan hebben, een directe produktie-subsidie. Dat is natuurlijk een betere besteding van die twee ton NOS-geld dan in het verleden het geval was.

Das Ik ben een beetje teleurgesteld over het betoog van Wolfensberger. Want vrij vertaald komt het er op neer: WVC heeft nog geen beleid. Wij sprongen op een gegeven moment in een gat in de markt, omdat de televisie weinig aan Nederlands toneel deed, om welke reden dan ook.

Een van de verrassende dingen in het geheel was, als je dan het initiatief neemt om op eigen kosten die zaken vast te leggen, dat je dan in een eerste gesprek met Wolfensberger te horen krijgt, dat de acteurs niet extra betaald krijgen, omdat ze gesubsidieerd worden. Dat is een fijne start. Ik vind dat een absurde opstelling. Maar goed, dat schijnt het huidige standpunt van WVC te zijn. Maar wat is dan hun verdere beleid?

Wolfensberger

Ik heb het idee, dat ik me in het begin niet goed uitgedrukt heb. Ik heb gezegd dat er geen beleid is. Ik bedoel daar mee dat er geen uitgebalanceerd beleid is en dat heeft ermee te maken dat de omgeving waarin wij verkeren zelfs voor de naaste toekomst in kwantitatieve zin volstrekt onbepaald is. Maar dat wil niet zeggen dat wij niet op heel veel fronten bezig zijn met het uitzetten van lijnen, die wel degelijk bedoeld zijn om ergens te geraken. Ik heb een aantal onderwerpen aangeduid waaraan we aan het werk zijn, en de dilemma's waarmee we zitten. Op geen van die fronten is er stilstand, we zijn tastenderwijze op al die fronten bezig.

Austen Is er inmiddels een budget voor van WVC?
Kun je bijvoorbeeld iets doen aan opleidingen, aan werkplaatsen? Kun je iets doen aan projecten van gezelschappen die dat zouden willen, kun je bijvoorbeeld iets doen aan de alternatieve theaters of producenten?

Wolfensberger Er is geen afgezonderd budget voor. Wel is er in het hele beleid wat betreft het theater van de Afdeling Toneel - dat ligt iets anders dan bij Ballet, Opera - een doordrongenheid van dit geheel. Wij beseffen dat in het geheel van overwegingen het mediagebruik een rol speelt, en niet een perifere rol zoals in het verleden.

Muizelaar Ik wil eigenlijk antwoord geven aan Austen. Discordia heeft een half jaar geleden twee subsidie-aanvragen ingeleverd bij WVC. Eentje voor de toneel-activiteiten op het podium en eentje voor de toneel-activiteiten op de televisie. Op het ene hebben we antwoord gekregen, over het andere hebben we nooit meer wat gehoord. Daarmee wil ik dus zeggen, we hebben het naar WVC gestuurd en dáár wordt vervolgens niets meer gedaan.
Er is nog een probleem, namelijk dat de ontwikkeling van televisie-toneel onmogelijk is met de gelden die de omroepen daarvoor beschikbaar hebben. Het is gewoon niet te betalen.

Reijs Dat een acteur niet wordt betaald om voor televisie te spelen, dat komt eigenlijk meer uit noodzaak voort dan uit wens, begrijp ik.

Muizelaar Ik heb een keer een berekening gemaakt over een stukje televisie-toneel en dat kost dan vijf ton of zo. En dan moeten niet alleen de acteurs betaald worden, maar iedereen.

Reijs Het is me duidelijk dat op WVC wel over alles en nog wat wordt gedacht, dat ze het met veel belangstelling volgen, maar dat televisie of het mediabeleid vooreerst nog geen zelfstandig gelabeld begrotingsartikel is, om het zo eens te zeggen. Dat was de vraag die Austen eigenlijk stelde.

Austen Ik wil er nog aan toevoegen, dat het op zich wel aardig is dat er ontwikkelingen zijn tussen een aantal gesubsidieerde gezelschappen en de omroepen. Maar dat lijkt me volstrekt te weinig wanneer je het hebt over een mogelijke samenwerking tussen de bedrijfstak theater en alle mogelijke participanten van de bedrijfstak beeldbuis. Want dat zijn er aan de ene kant veel meer dan in de huidige samenwerking tussen de NOS en de VNT. Aan de andere kant zijn het er uiteraard veel meer dan de sinds jaar en dag gesubsidieerde gezelschappen. En het beleid van WVC, voorzover dat er komt, moet dan ook en misschien wel veel meer met ontwikkelingen buiten die gezelschappen rekening houden dan met ontwikkelingen binnen die gezelschappen. Als je een discipline wilt ontwikkelen die er nu niet is, dan heb je een opleiding nodig. En aangezien de overheid in Nederland voor de opleidingen zorgt, zou WVC zo iets moeten doen. Dan heb je werkplaatsen nodig, en samenwerkingsverbanden waar ze een bepaalde klus voor elkaar krijgen.

Reijs Korthals Altes had het over twee ton in verenigingsverband; volgens Muizelaar komt een beetje project op een half miljoen. En dat geld is er gewoon niet. We zitten daarmee eigenlijk midden in de vraag, of dat gesubsidieerd moet worden. Ik wilde eens vragen aan de mensen van de omroepverenigingen hoe dat zit.

Ter Braak Ik wil nog even aansluiten op wat Muizelaar wil en op wat Austen net zei. Het probleem is niet de vraag of de overheid in de toekomst niet het recht zal moeten toekennen aan gesubsidieerde gezelschappen om zelf als producent en initiator van video-producties op te treden. Ik ben er voor de realiteit van uitgegaan, dat die nieuwe video-programma's van toneelstukken en registraties van wat dan ook, dat die tot stand zullen komen in samenwerking met de omroepen. En ik denk dat daar een enorm probleem ligt. Die samenwerking is helemaal niet zo voor de hand liggend. Er zijn totaal verschillende artistieke uitgangspunten.

Backx Er zijn natuurlijk totaal verschillende manieren waarop gezelschappen en omroepen kunnen samenwerken. Als je dat op een hele concrete wijze wilt doen, dan moet je in ieder geval met de gezelschappen overeenkomen, dat er wat betreft die hele honorarium-regeling die er thans is, afspraken gemaakt moeten worden.

De omroepen kunnen doodeenvoudig, ook al zouden ze het willen, niet regelmatig aan drama aandacht besteden, via de gezelschappen, als er geen andere regeling voor wat betreft de acteurs-honoraria komt. Ter Braak zegt, waarom kunnen de televisie-omroepen niet rechtstreeks iets gaan doen, waarom ontwikkelen ze geen eigen gezelschap, dat is doodeenvoudig ...

Reijs Nee, tegenovergesteld; waarom kan de overheid niet aan de gezelschappen geld geven.

Backx Dat is waar. In het rapport van de Commissie De Boer (4) wordt er iets over gezegd. Met name wordt Discordia genoemd als één van de gezelschappen waarvoor de overheid nu speciaal geld ter beschikking zal stellen - althans dat is het advies van de Commissie - om die zaken te kunnen realiseren. Zonder dat extra geld kun je het überhaupt wel vergeten.

Daarnaast heeft de VPRO een fors bedrag ter beschikking gesteld om in ieder geval Discordia (5) in de gelegenheid te stellen een aantal zaken te produceren. Verder hebben wij een aparte organisatie (6) opgericht (Stichting Sam) die televisiedrama gaat exploiteren en ik denk dat dat wat betreft de omroepen het maximum is.

Reijs De vraagsteller bedoelt iets anders. Waarom geeft de overheid niet een licentie aan de gezelschappen om een videoband op de markt te brengen.

Wolfensberger Er hoeft geen vergunning gegeven te worden aan de gezelschappen, omdat die er al is. De Medianota (7) zegt met zoveel woorden, dat het werken van toneelgezelschappen voor de media een serieuze invulling van een taak is. Als een gesubsidieerde toneelgroep dat wil, en in het geheel van de afweging komt die groep eruit, dan is dat vanaf dat moment een afspraak. Niet alleen dat die toneelgroep dat mag, maar dat die dat ook moet doen. Dat is ongeveer de afspraak.

Vraag is dan, zou je niet als overheid een groep moeten oprichten, om met name voor televisie te produceren. Waar moet dat geld vandaan komen? Van het toneelbudget. Op dat moment bevangt ons een grote huiver, omdat je weet dat bij sommige omroepen de ambitie om een dergelijke produktie te maken wel degelijk aanwezig is, maar ze leggen elkaar in het Gooi uit dat ze er geen geld voor hebben.

Hebben ze dan geen geld? Ja, maar voor andere dingen. Dat wil zeggen dat binnen de afweging van de besteding van de omroepmiddelen in het Gooi er, volgens sommigen, te weinig geld voor deze producties komt. Wanneer je nu vanuit het toch al krappe toneelbudget daar nog eens geld bij zou doen, in grote hoeveelheden, want dan praat je over bijvoorbeeld een miljoen gulden, dan denk ik dat je op een verkeerde weg bent. Want daar raak je heel veel geld kwijt dat verzuipt in de omroepbestedingen, terwijl de winst voor het toneel uit het zicht verdwijnt. We moeten zorgen dat we ons hoofd niet in een strop steken en het geld kwijt raken op een manier waarop we helemaal geen zicht meer hebben. Dat zou zoiets zijn als wanneer de omroep nu zou zeggen: "Ach, die omroeporkesten, die kunnen wel weg, want op dat moment zullen de andere landelijke orkesten zich wel aanbieden; die komen dan wel hier in de studio spelen." Op die manier van bezuinigen binnen omroeppland moeten wij vanuit het theater niet ingaan.

Haasbroek Op die manier komt er geen donder van terecht. Als bij WVC de redenering is dat het toneelbudget te klein is; als bij de gezelschappen de redenering is, dat het teveel geld kost en zij dat geld niet hebben, en als bij de omroepen de redenering is dat toneelvoorstellingen niet interessant genoeg zijn om er veel geld in te steken, dan zal er nooit iets veranderen.

Reijs Mag ik vragen aan de ex-voorzitter van de Werkgroep Drama van de NOS (8), hebben die mensen nou een ambitie? Want als ik Haasbroek geloof dan kunnen we inderdaad naar huis.

Mooren Hilversum had natuurlijk, als ze dat zouden hebben gewenst, met het gesubsidieerde toneel samen kunnen werken. Want Hilversum doet ook voor hoge bedragen dingen samen met John Lanting, Theater van de Lach, de Mounties en noem zo maar wat ander publieksgericht drama op. Met name mijn omroepvereniging doet daar veel mee. Dat is natuurlijk helemaal niet per definitie goedkoop, zij het dat ze vaak met een wat kleinere cast werken dan een gesubsidieerde produktie van Het Publiekstheater, om maar wat te noemen. Desondanks neem ik die produktie niet - en dat is toch niet de meest experimentele groep in Nederland - en we nemen wel John Lantings Theater van de Lach.

De NOS en de VPRO laat ik er in dit verband even buiten, maar al die andere grote omroepen, die hebben betrekkelijk weinig belangstelling voor het Nederlands toneel. Ik vermoed om een aantal redenen. Ik geloof wel dat podiumkunsten in de meest uitgebreide zin van het woord volstrekt authentieke kunstuitingen zijn. Ik denk dat welke podiumkunst dan ook niets te maken heeft met televisie. Wat de podiumkunsten ook verenigt, is het zeg maar fysieke contact tussen de mensen die bij de gebeurtenis, bij de prestatie op dat moment, aanwezig zijn, en de mensen die presteren. Ik denk dat dat iets unieks is, wat men op televisie nooit kan waarmaken. Dus een registratie, in wat voor vorm dan ook, zal altijd een afspiegeling blijven. Er zijn natuurlijk wel methoden om een eigen televisie-toneel te ontwikkelen maar daar hebben we het hier niet over. We hebben het hier nog even over de eigenlijke basis van de hele discussie, namelijk de gesubsidieerde toneelgezelschappen, die volgens de Mediantota straks hun voorstellingen tegen kostprijs - of 'om niet', maar in ieder geval niet tegen een hogere prijs - ter beschikking zullen moeten stellen aan de televisie, zodat de televisie niet langer kan protesteren onder het motto: "Ik krijg dertigduizend gulden per uur en het kost me honderdvijftigduizend gulden per uur, of iets van dien aard." Ik denk dat dat de hele basis van deze bijeenkomst is, in pragmatische zin:

- a. de omroepen moeten meer aan cultuur in de meest ruime zin van het woord gaan doen;
- b. hoe krijgen we de gezelschappen zover dat ze zonder dat het budgetvergroterend werkt, toch hun repertoire naar een groter publiek toe gaan brengen - en daarvoor is televisie uitstekend geschikt;
- c. hoe krijg ik het Gooi zover dat zij eens wat aan het toneel gaan doen en niet steeds weer andere dingen kopen.

Een tussenvorm is natuurlijk het heel goedkoop in Hilversum aan te bieden. Er zijn altijd wel zendingen te vullen en het is fantastisch als je het bij wijze van spreken 'om niet' zou kunnen aanbieden. Op het moment dat tegen effectieve bedragen geproduceerd moet gaan worden dan zal men veel sneller geneigd zijn neen te zeggen. En daarnaast is er de mogelijkheid om in de toekomstige mediawet vast te leggen dat de omroep X procent van het met gemeenschapsgeld geproduceerde gebeuren, en dat heet dan hier gesubsidieerd toneel, moet gaan uitzenden.

Reijs Begrijp ik goed dat je zegt, dat als de gezelschappen het dumpen in Hilversum, dan zijn wij nog wel bereid dat uit te zenden?

Mooren Dat is een eenvoudig markt-mechanisme. Als je geld kunt ontvangen, ongeveer dertigduizend gulden per uur, dan is dat aantrekkelijker, dan wanneer je geld ontvangt, dertigduizend gulden per uur, en X ton moet uitgeven. Zo werkt het natuurlijk.

Reijs Maar dat is een heel ongezonde verhouding. Het kost eigenlijk niets of het mag niets kosten.

Mooren Ik ga er vanuit dat als de omroepen ècht zin hadden gehad om aan het huidige toneelaanbod wat te doen, dan zouden ze dat nu ook kunnen doen. Er is een ander voorbeeld van betrekkelijk recente aard: de zogenaamde Balletovereenkomst (9). Ook daar gold in een grijs verleden, als een ballet van één van de gesubsidieerde gezelschappen werd uitgezonden voor televisie, dan was dat een uiterst kostbare zaak. Want er moesten veel rechten betaald worden, en iedere danser werd apart betaald. Als daar zo'n twintig dansers bezig waren en in die orkestbak zaten ook nog eens dertig mensen, dan was dat een dure grap.

De overheid heeft toen, ik weet niet op wiens initiatief, een voortreffelijke maatregel genomen. Er werd een contract opgesteld tussen de omroep en de balletgezelschappen, waarbij een vaste uitkoopsom werd afgesproken; dat was een paar jaar geleden. Een vast bedrag, op zich niet zo vreselijk hoog, en daarvan kon iedere voorstelling, iedere balletvoorstelling, of er nou twintig dansers in zaten of drie, uitgekocht worden. En aan dat contract werd de verplichting verbonden, dat alle grote gezelschappen, dat waren toen Scapino, Het Nationale Ballet en het Nederlands Dans Theater, ieder tenminste één produktie per jaar op de TV zouden krijgen, want dat wilden ze zelf ook graag. Zelfs die 'voordeel-actie' - zo noem ik het voor het gemak maar even - waarbij de omroepen zelf konden kiezen of ze nou voor een meer of minder experimenteel ballet kozen, of voor een kinderballet van de Scapino-jeugdgroepen of iets dergelijks, zelfs die voordeelactie heeft er toe geleid dat de enige die nog een beetje het contract heeft kunnen nakomen de NOS is, in eerste instantie, en toevallig mijn omroep in tweede instantie. En de rest heeft het geheel laten afweten.

Dus ook dat werkt niet. Als men ervan uitgaat: dit is programma-materiaal dat wij niet naar onze kijkers willen brengen want het scoort niet - want dat is immers de term in Hilversum van waaruit gereede- neerd wordt - dan doen wij het niet. Ook niet als het goedkoper is. Ik zou me kunnen voorstellen, dat het produceren van die dingen voor de video's als die op de vrije markt verschijnen - dus niet via zendgemachtigden, maar via de videotheken - dat daar een interessant punt zit.

Kok De mensen die een programma maken, dat zijn niet alleen de producenten, de omroepen en WVC. Ook de makers zouden kunnen zeggen dat ze zelf dingen willen maken. Dat doen we dan, op die en die manier. Misschien moet je zover gaan, dat je de acteur daar geen geld voor geeft. Want daar gaat het ook aan kapot. Iedereen in Nederland doet leuke dingen, maar dat er geen samenwerking tot stand komt, ligt ook aan het geld. Je moet de acteurs en de makers een soort ondernemingszin bijbrengen. Misschien moet je zeggen: je krijgt alleen betaald uit de opbrengsten, als het iets opbrengt. Maar je moet wel in vrijheid kunnen werken en niet afhankelijk zijn van wie dan ook. Daar zou WVC bij moeten helpen. WVC moet niet alleen het toneel in handen drijven van de televisiemakers, want die zijn toch heel commercieel gericht. Die hebben gewoon met kijkcijfers te maken.

Van Velsen Ik werk als dramaturge bij de NOS, zendgemachtigde. Ik zit dus wat dat betreft gunstiger ten aanzien van kijkcijfers en miljoenenpubliek. Ik denk helemaal niet dat het een kwestie van geld is. Het is niet zo, als je een voorstelling bij wijze van spreken als een cassette in blik in Hilversum aangeleverd krijgt en je zou het voor niets kunnen uitzenden, dat wij het dan automatisch uitzenden. Een heel duidelijk voorbeeld van een paar jaar geleden. Een aantal filmers had subsidie gekregen van met name de BRT, ze hadden geen geld meer nodig, maar wel een Nederlandse co-producent, dus er hoefde alleen maar iemand op de titelrol te staan. Geen cent hoefden we erin te stoppen en we konden dus gewoon voor niets uitzenden. Wij vonden dat geen goed project. We hebben daaraan niet meege- daan. Die film heeft gigantische prijzen gewonnen overall. Wij vinden het nog steeds een terechte beslissing, want wij vonden het een shit-film en dat vinden we nog steeds. Maar goed, misschien kunnen wij ons dat permitteren.

Enerzijds heb je de voorstellingen die gemaakt zijn voor het toneel, die daarvoor bedoeld zijn, en waarvan achteraf de makers zeggen: "Het is toch zo aardig, wat jammer als het niet ook op de televisie komt." Dan komen ze bij ons zeggen: "Kijk, dat is toch prachtig en we hebben goede kritieken, maken jullie dat nou niet eventjes volgende week? Want over een paar weken hebben we weer een andere voorstelling, dus dan is de kans er niet om het zo, op die manier, bij elkaar te krijgen." En dat is dan in Hilversum weer niet te organiseren. Dan loop je gewoon tegen het feit aan dat niet alleen toneelgezelschappen hun eigen taakstellingen, hun eigen beleid hebben, maar ook de zendgemachtigden hebben hun eigen taakstelling en daarin hun eigen beleid. Ik ken zoveel varianten, dat die heel moeilijk op elkaar aan te sluiten zijn. Dat geldt dan voor de voorstellingen die al gemaakt zijn.

Ik denk dat het iets anders is als bepaalde gezelschappen speciaal dingen willen maken op video. Als ze, vanuit hun eigen toneeltraditie, komen tot bepaalde projecten die ze op een andere drager willen maken dan voor die zaal. En die dus willen verspreiden middels iets wat bij die andere drager past. Ik heb het idee dat WVC een taak zou moeten hebben om dat soort dingen te stimuleren. In plaats van wat je in de Medianota ziet, dat het een soort dreiging wordt zowel naar de omroep als naar de gezelschappen toe, zo van: "Vanwege het woekeren met het geld gaan we jullie opleggen om die dingen met elkaar maar in elkaar te schuiven." Dus het stimuleren van de goede dingen.

Austen Wat ik onmiddellijk hieraan wil koppelen is de distributie, want daar moet het geld vandaan komen. Het moet beginnen met mogelijkheden voor de makers om ermee te werken, om überhaupt tot een produkt te komen. En die mogelijkheid is er uiteraard niet bij de zendgemachtigden, dat is hun belang niet, maar die is er buiten de zendgemachtigden op dit moment ook niet. En dat zou op een of andere manier gerealiseerd moeten worden!

Wolfensberger Misschien is het voor zendgemachtigden niet hun belang, maar sommigen zien het toch wel als hun taak en dan komt het belang er achteraan. Ik denk dat ik het met Mooren eens ben, dat als we kijken naar de huidige gezelschappen en naar het huidige omroepbestel, dat de marges voor samenwerking buitengewoon gering zijn.

Dat hebben we wel gemerkt, tot nu toe is er niet zo vreselijk veel voor elkaar gekomen. Waar we aan kunnen werken is een drietal dingen die ik al genoemd heb: dat bij de gezelschappen het werk voor de media gezien wordt als een essentieel taakonderdeel, voor zover ze dat naar voren hebben gebracht in de subsidie-aanvraag; de eis aan de omroepen om 20% cultuur te brengen en de honorarium-regeling. Dat laatste is wel een argument waarin de omroepverenigingen een rol spelen.

Reijs Ik had het gevoel dat de vraag die gesteld is veel verder ging.

Wolfensberger Als het niet gaat om de huidige gezelschappen en het huidige bestel wat de media betreft en we kijken een stap verder, dan heb ik het idee dat we veel meer die kant op moeten gaan die hier nu is aangeduid. We moeten veel meer ruimte geven voor het nemen van proeven op het punt van de inhoud, de vormgeving: wat kan het theater in de toekomst in de aanwezigheid van de elektronische media voor gestalten krijgen?
Op dat punt is er schoorvoetend een beleid aan de gang met alle huivers waarop ik eerder al geduid heb, en... je hebt zelf in alle commissies gezeten die het geld voor de komende jaren hebben vastgezet.

Reijs Nou, in de commissie waren dat heel zijdelingse elementen. Een beetje voor de opdrachtformulering erbij gesleept. Ik bedoel, het heeft voor de keuzes eigenlijk nooit een echt grote rol gespeeld. Alleen in het geval Discordia omdat die er zeer expliciet in waren. Dat televisie-deel is niet bij ons verder behandeld.

Korthals Altes Ik vind het toch wel interessant. Ik kom even terug op wat Muizelaar net zei. Discordia heeft een begroting ingediend. Jullie hebben op het toneel-gedeelte wel antwoord gekregen, maar op het televisie-deel niet. Maar inmiddels zijn jullie wel met de VPRO met zulk soort dingen bezig.

Muizelaar Ja, dankzij de samenwerking met het Theater Instituut. Ik bedoel, we doen het toch op het ogenblik uit een soortement van fund-raising. Ik loop echt overal de deuren plat om dat voor elkaar te krijgen. En die staan niet open.

We hebben een plan aangeboden voor zes produkties, en zoals het er nu uitziet maken we er twee (10). En dan is het afgelopen. Er is gewoon geen geld voor. Ik ben het volkomen met Mooren eens, dat veel toneel op de televisie niets te betekenen heeft. Dat moet als een autonoom kunstwerk in de huiskamers gebracht worden.

Mooren Het is zo dat ook de Commissie Film van de Raad voor de Kunst de toneelmakers het bos instuurt. Ze zeggen: "Wat jullie willen is iets wat in wezen toneelmatig is, althans niet des films. Wij kunnen jullie dus niet betalen, want we hebben ook maar een beperkte pot." Vervolgens worden ze naar 'toneel' gestuurd en die Commissie zegt: "Jullie zouden eigenlijk bij 'film' moeten zijn, want wij houden ons alleen met toneel bezig." En inderdaad, ze kwamen er nooit uit.

Kok Het zou wel eens leuk zijn als toneel en film allebei dit gingen bespreken. Why not? Men blijft wel heel erg in zijn eigen dingen zitten.

Reijs In ons stelsel is alles zo in hokjes ingedeeld, dat zolang er geen begrotingspost voor het aanmaken van video-produkties is, zolang hou je ook steeds het probleem van Muizelaar. Dat je alles bij elkaar moet gaan scharrelen op verschillende adressen.

Austen Alle produktiemiddelen voor het maken van redelijke beeld dragers zitten op dit moment bij de NOS, in dat facilitair bedrijf. Sommige mensen vinden dat fantastisch, maar het is wel een monopolie-positie. Stel nou dat de minister van WVC, dankzij zijn adviseurs, het voor elkaar krijgt, dat ook anderen van die faciliteit gebruik kunnen maken. Al zou je maar beginnen met Santbergen (11), al zou je maar beginnen met een lullige studio... De kosten voor initiatiefnemers zitten juist in het feit dat zij alle faciliteiten apart moeten inhuren op de vrije markt, omdat alleen de zendgemachtigden toegang hebben tot het enorme potentieel van de NOS-faciliteiten.

Muizelaar Ik wil daar nog wel iets over zeggen. Onze eerste produkties hebben we alleen maar kunnen maken door ons op de internationale markt te begeven. Dat is niet opgenomen door de NOS. Ik heb gewoon bij de concurrerende bedrijven in Duitsland en Frankrijk, de prijs opgevraagd van wat het daar kost; en als ik dat niet had gedaan, was het volstrekt onmogelijk geweest. Er komt dus dadelijk een Nederlands produkt, waar Discordia veel geld in heeft gestoken en dat kan alleen maar omdat een stelletje Duitsers de Nederlandse televisie wel wilde kraken, om het zo maar eventjes te stellen.

Wolfensberger Dat brengt ons op een ander probleem. Als we even uit het toneel stappen en naar het bredere theater gaan, dan zien we dus dat de ballet-overeenkomst er schitterend uitzag, maar op den duur heeft die niet geleid tot meer uitzendingen. Wel tot opnamen, maar die bleven op de plank liggen. Zelfs dat gebeurt nu nog mondjesmaat. Dat wil niet zeggen dat interessante produkties van de balletgezelschappen niet worden opgenomen. Het is alleen goedkoper om met z'n allen een weekend naar Kopenhagen te vliegen voor het Nederlands Dans Theater, het daar te laten opnemen en vervolgens door te verkopen aan bijvoorbeeld de NOS. En dan kun je verder de wereldmarkt afgaan met die band. Dat is een hele mooie weg, maar die kunnen we met het gesproken toneel niet op.

Reijs Ik wou nog even naar Karel Das, hij vertelde, dat hij een aantal Nederlandse toneelgezelschappen alvast registreert, op de band opneemt, waarschijnlijk toch met de bedoeling om daar te gelegener tijd een markt of althans afname voor te vinden. Hoe werkt dat?

Das Voordat ik daar op antwoord, even het volgende. Ik heb naar de discussie zitten luisteren en waar het toch op neerkomt is dat iedereen weer het wiel wil gaan uitvinden. Iedereen blijft in zijn hokje zitten. Er wordt gezegd, toneel en film, waarom zouden die nu niet eens een keer samengaan. Ik denk dat je twee dingen moet onderscheiden, die een beetje door elkaar heen dreigen te gaan. Als je praat over registraties zijn er twee dingen: ten eerste is er het toneel, laten we zeggen de 'gekende' stukken, die in het theater worden opgenomen, ten tweede zijn er registraties van die stukken die speciaal voor video gemaakt worden.

Wat is er over het algemeen aan de orde? Voordat men bij een omroep een besluit heeft genomen, en voordat je het logge faciliteiten-bedrijf van de NOS in beweging hebt gekregen, is dat stuk al van het repertoire weg. Wij als ondernemend bedrijf zijn flexibeler dan dat ambtelijk apparaat. Dan zeg je, luister eens, daar is het toneelstuk, wij nemen de gok, en we gaan het maken. Door snel en adequaat te reageren op de produktie. Nogmaals, bij de NOS kan het niet.

Als je nu verder gaat, ... stel, het logge apparaat van de NOS - en dat zal niemand ontkennen want dat is over-georganiseerd - gaat zich nu op de markt begeven. Frappant is natuurlijk wel dat zo'n bedrijf, dat met oneigenlijke middelen grootgebracht is door de omroep, nu eigenlijk de omroepen, en zelfs het bedrijfsleven, de video- en film-markt gaat beconcurreren.

Als je dan nog verder gaat - en ik huldig het standpunt van de VPRO om die initiatieven te nemen, het is natuurlijk een gegeven dat je je eigen produkties moet gaan maken en niet afhankelijk moet zijn van een facilitair bedrijf - dan vraag ik me af, waar is een omroep dan mee bezig, gaat die dan weer geld stoppen in nog een extra facilitair bedrijf? Dan zeg ik, jongens, sla toch de handen ineen en ga daar iets mee doen. Ik denk dat als je met concrete punten komt, dat je daar WVC in meekrijgt. Je moet niet verwachten dat WVC de initiatieven zal nemen. Maar laat dat dan hier gebeuren.

Haasbroek Kijk, het instituut ter bevordering van registratie van toneelvoorstellingen op de Nederlandse buis dat is snel te maken, dat moet je niet aan de omroepen vragen, ook niet aan de NOS. Je kunt zo'n instelling de opdracht geven om zoveel mogelijk toneelvoorstellingen te registreren. Daar kijkt geen hond naar. En dus zal de financiering wel door de overheid moeten gebeuren want ergens anders zal het niet vandaan komen.

Dat is niet het probleem. Het probleem zit hem dan in de adaptaties. En bij de adaptaties heb je medewerking van beide kanten nodig. Maar in het media-beleid zijn drie dingen gebeurd die dat juist exact niet bevorderen, die betere samenwerking.

Wat je niet moet doen, is een log facilitair bedrijf gaan verzelfstandigen. Je kan beter dat facilitair bedrijf niet verzelfstandigen, en een deel daarvan aantrekkelijk maken voor die samenwerkingsvormen. En het niet marktgericht laten gaan werken, want dat wordt veel te duur. Wat je ook niet moet doen is blijven gokken op de naleving van het volledig programma-voorschrift. Want dat bestaat vanaf 1930, en dat heeft nooit ergens toe geleid. Dus dat is ook zinloos. En wat je ook niet moet doen, dat is de NOS onder curatele van de omroepen zetten. De programma-stichting NOS. Als je die drie dingen tot een soort hoekstenen maakt voor je mediabeleid, dan hoef je verder niet meer te gaan praten over samenwerking tussen televisie en toneel. Als je dat echt wil dan moet je zorgen dat er geld voor is en dan moet je zorgen dat je partijen bij elkaar brengt die er echt belangstelling voor hebben. Noch het mediabeleid op dit moment, noch kennelijk het toneelbeleid leidt daartoe, volgens mij. Maar het kan wel.

Kok Maar de Werkgroep Drama, die kan ook weinig doen, dat valt me altijd zo op. Je vraagt je af of in die werkgroep ook weer iedereen voor zijn eigen omroep zit. Die mensen hebben allemaal leuke ideeën, maar er komt niets uit.

Haasbroek Dat komt omdat de cultuur een onderdeel is van een totaalpakket en omdat de belangstelling en de geldstroom eerder naar de informatie en naar het amusement gaan dan naar de cultuur en dat blijft zo.

Kok Ja, maar dat is ook een traditie. Het journaal krijgt altijd direct de beschikking over een camera. Dat is helemaal geen probleem. Er staat doodgewoon een montagekamer voor hen klaar. Als een dramavoorstelling opgenomen moet worden, dan is er helemaal geen camera ter beschikking. Dan moet er anderhalf jaar aan gewerkt worden om dat te krijgen. Waarom geven we die mensen geen faciliteiten, zodat ze iets in handen hebben?

Mooren Je hebt zelf natuurlijk het antwoord al gegeven: iedereen zit daar voor zijn eigen omroep. Er is natuurlijk best een stukje gemeenschappelijk beleid. Dat is al jaren zo bij het facilitair bedrijf van de NOS, hè. Dat delen we dan wel allemaal met elkaar.

Er zit daar een stelletje afdelingshoofden van alle omroepen bijeen en al die lieden zitten daar voor hun eigen omroep. Zolang het mijn collega van de KRO behaagt om het met mij eens te zijn op ideologisch gebied is hij dat. Maar de volgende dag moet hij iets roepen omdat dat de opdracht van zijn baas is en die doet dat weer omdat zijn bestuur dat zo zegt en dat bestuur doet het weer omdat ze denkt dat ze daar alleen mee te maken heeft.

Er is geen gezamenlijkheid. Er is alleen maar een ad hoc gezamenlijkheid. Iets anders is er niet. Verder zijn er autonome zendgemachtigden. We zijn echt in concurrentie met elkaar, ook op dramagebied. Daar hoef je niet omheen te draaien.

Kok Maar dat kan toch ook heel positief werken?

Mooren Ja, dat kan, maar waar het gros van de omroepen zich richt op de grootste gemene deler, dan werkt het nooit per definitie vernieuwend. Het is namelijk nooit trendsettend, het kan maximaal trendvolgend werken. En dan heb ik het niet over de kleinere, die gesegmenteerd kunnen werken: VPRO, NOS, die toch ook in het culturele pakket gesegmenteerd durven werken. Maar over de grotere, VARA, AVRO, TROS, KRO, die bedienen in principe ongeveer hetzelfde publiek en zijn daarom met elkaar in concurrentie, vinden zij.

Reijs Ik heb het gevoel dat het absoluut vruchteloos is, wat U allemaal zit te doen. Het toneelbestel lijkt me voorhands nog net iets flexibeler dan het omroepbestel. Daar komt om de zoveel tijd nog eens een kleine verschuiving. Althans dat lijkt er een beetje op. Ik hoor van mensen uit omroepeland dat het daar een rotzooitje is, dat het facilitair bedrijf niet werkt, drie keer te duur is en voorlopig niet staat te springen om te doen waarvoor ze betaald worden. En dat je alleen maar een beetje ad hoc kunt mieren à la Muizelaar.

Backx Als dat het enige was, dan zouden we beter kunnen stoppen. Gelukkig gebeurt er op sommige gebieden wel wat. Toneelgroep Centrum bijvoorbeeld, met allerlei produkties van Haenen en van Schippers, die erg populair zijn; allemaal uitverkochte voorstellingen. Daar zouden de grote omroepen misschien in geïnteresseerd zijn. Dat geloof ik, zelfs op dit moment.

Alleen zit Cinecentrum (12) er dan tussen, want die hebben een exclusief contract met Centrum en De Haagse Comedie afgesloten. En die verkopen dat dan weer voor een fors bedrag aan de zendgemachtigden. Dat hebben we dan niet nodig.

Das Nu krijg ik een bekeuring omdat wij iets ondernomen hebben waar nog nooit iets aan gedaan is. Dat is natuurlijk belachelijk. Zoals de voorwaarden nu zijn is het een zaak, en daar wil ik best openhartig in zijn, dat wij in eerste instantie natuurlijk proberen te verkopen voor het open net. Waarom? Dat is geen idealisme, maar omdat daar natuurlijk de budgetten iets beter zijn dan in de zo povere videomarkt. Maar het is natuurlijk wel geënt op de nieuwe ontwikkelingen van de abonnee-televisie, op alles. Er komt alleen maar vraag naar materiaal. Als je dan in eerste instantie uit de kosten kunt komen... En wat die honorarium-regeling betreft, uitgangspunt is, dat de acteurs bij registraties géén extra prestatie leveren. Dat is de afspraak. Maar wanneer een registratie verkocht wordt aan het open net, dan passen wij die honorerings-regeling, zoals die voor acteurs geldend is, toe.

Korthals Altes Ik wil wat over die regeling zeggen. Eén van de redenen waarom er zo weinig geregistreerd is van wat er de laatste tien, vijftien jaar in het theater te zien is geweest - en wat voor registratie in aanmerking kwam - is ongetwijfeld die honorarium-regeling. Want die regeling van de NOS is absoluut niet gemaakt om te gebruiken bij het registreren van bekende voorstellingen door gesubsidieerde toneelgezelschappen. Die honorarium-regeling is ooit ontwikkeld voor 'televisie-toneel', maar niet voor die bekende produkties. Dus in de goede tijd is dat vanzelfsprekend gehanteerd bij het gesubsidieerde toneel. Dan werd er niet gesproken van zesduizend voor de dragende rol, maar er ging dan twintig procent af. Maar het zijn natuurlijk krankzinnige bedragen. Dat mensen die volledig betaald worden door de gezelschappen, aanspraak kunnen maken op dit soort bedragen, waarvoor ze eens twee of drie dagen werken, maximaal met wat repetities daarbij misschien een week werk. Ik zeg niet dat zij niet extra gehonoreerd zouden behoren te worden. Want er zit wellicht extra werk in. Maar er zit zeker een recht op de rol in - al erkennen wij dat niet - die in ieder geval gehonoreerd moet worden. Maar niet op basis van een regeling die voor iets totaal anders gemaakt is.

En dat is iets waar we met de vakbond over moeten praten. Want het is onzin dat die regeling steeds als een sta-in-de-weg gehanteerd wordt, zoals dat natuurlijk zo vaak is gebeurd. Dat weet iedereen die daar ooit mee te maken heeft gehad, dat het om dat soort honorarium-clausules ging. Zelfs als je het erover eens was dat de voorstelling de moeite van het opnemen, registreren, adapteren, waard zou zijn.

Ik zou het jammer vinden als Das, die op een andere manier met Centrum en De Haagse Comedie in zee is gegaan, vervolgens weer met een verderfelijke honorarium-regeling op de proppen zou komen.

Das Die regeling is er, daar houd ik me aan. Ik wil juist niet als een beunhaas bij die omroepen gaan opereren door te zeggen, luister eens, met mij kun je een andere deal maken. Dat moet niet gebeuren.

Korthals Altes Maar het grappige is, dat er nu een aantal gezelschappen is, dat met de omroepen werkt en met de zendgemachtigden. Ik heb zelf met de NOS net afspraken gemaakt over 'Adam in Ballingschap' (13) en ik heb die regeling niet gehanteerd. Want anders was dat nooit gebeurd. Alle mensen die daaraan meewerken, zijn gehonoreerd. Maar niet op basis van deze regeling.

Dat is een merkwaardige ontwikkeling, dat de gezelschappen langzamerhand bereid zijn die los te laten. De VPRO heeft ook op een andere basis met Globe 'In het Tuinhuis' (14) opgenomen.

Reijs Ik wou nog even een andere vraag aan Das stellen. Een uurtje geleden werd opgemerkt, dat het geld voor de nieuwe discipline 'video-theater' uit de distributie zou moeten komen. Als je zoiets als Cinecentrum doet, dan heb je toch onderzocht of daar straks belangstelling voor is.

Das Marktonderzoek in die zin is heel moeilijk. Maar een gegeven is dat er steeds meer behoefte komt aan televisie, in welke vorm dan ook. Of dat nou via de cassette of via abonnee-tv of ~~paper-view~~ of wat dan ook is.

Nou, dat ~~paper-view~~, dat is een dreiging voor de hele abonnee-tv. Maar die behoefte is er. De televisie heeft het grootste aantal kijkers. Wat nu naar de videomarkt gaat dat is seks en horror en dat soort.

Daarin zal ook een verzadiging komen en dan zal men behoefte krijgen aan toch eens een keer een avondje uit, want daar biedt de televisie nu geen oplossing voor.

Reijs U heeft een redelijke verwachting dat ze daar enige belangstelling voor hebben, anders zou u het niet doen. Dat vind ik toch interessant dat de commerciële onderneming wat meer perspectieven in het hoofd heeft dan de voor 100 % gesubsidieerden, die zeggen ja, wij praten wel mooi, maar in werkelijkheid - met uitzondering van de VPRO - doen we er eigenlijk niets aan.

Korthals Altes Maar het is een totale andere benadering. Het is een doelgroepbenadering en daar weten we op dit terrein natuurlijk veel te weinig van. En je zit met een doelgroep die een soort tweede-generatie-kijkgedrag moet gaan vertonen.

In Amsterdam begint, ik denk volgend jaar, een experiment op dat terrein, met die paper-view affaire. Ik heb begrepen dat binnen BXW daar in elk geval positief op gereageerd is en dat zal binnenkort in de gemeenteraad komen. En dat is dan een hoogst interessant experiment, want daar kan je voor het eerst echt aftasten of die doelgroepbenadering ook zinvol is en of het ook commercieel te exploiteren valt.

Kijk, of je een groot gedeelte van de bedrijven mee krijgt in het zenden van boodschappen, dat is het probleem niet. Maar levert dat genoeg op voor die culturele bijdrage?

Daar krijgen we dus binnenkort in Amsterdam, naar ik aanneem en hoop, wat meer gegevens over. Dat zal hoogst interessant zijn, voor meneer Das, maar ook voor alle anderen. Want ik denk dat wat we ook verzinnen, dat het altijd een beperkte markt blijft. Want het produkt dat wij maken is nooit afgestemd op die grote markt waar de omroepen nu voor werken; waar dat kijkcijfer alleen maar van belang is. Toen wij ooit voor de NCRV 'Lucifer' (15) hebben opgenomen, toen keken daar 400.000 mensen naar, wat een buitengewoon slecht kijkcijfer is. Maar in toneel-termen vertaald is dat gigantisch, het tienvoudige wat zo'n produktie in een seizoen opbrengt.

Reijs Zou het niet mogelijk zijn om, wat je met schouwburgstoelen doet, om op die manier de kijker te subsidiëren? Wat het toneel betreft doen we dat voortdurend. Ik denk dat meneer Das dat ook een beetje op het oog heeft.

Korthals Altes De schouwburgen die niet meer aangedaan worden door gezelschappen, omdat ze te ver liggen, die komen bij meneer Das. Gerard Schenk in Winschoten (16) stelt een abonnement samen uit het pakket van meneer Das en biedt die videobanden aan aan zijn afnemers van dat abonnement. Ik denk dat de schouwburgdirecteuren daar ook maar eens over na moeten denken.

Wolfensberger Het is bepaald niet ongebruikelijk, dat bij de introductie van een film in de eerste tijd tegelijkertijd bij de kassa de vergelijkbare videocassette van de vorige produktie verkrijgbaar is. Laten we zeggen, als 'Star Wars III' uitkomt, dan liggen de vorige twee aan de kassa, die kun je dan meenemen. Voor f.139,- of zoiets. Dus dat is helemaal niet zo gek.

Van Velzen Ik wou even terug naar dat experimenteerstadium waar Austen het over had, want ik vraag me af of het duidelijk is wat daar aan zou moeten gebeuren. De vraag is als je denkt over een experimenteel centrum voor videodrama, wat heeft dat precies met toneel te maken? Is het niet gewoon zo, dat een aantal toneelmakers - door de ontwikkeling die ze zelf hebben doorgemaakt - daar aan toe is? De toneelinvalshoek is de toevallige achtergrond van een aantal mensen. De invalshoek van de makers is een totaal andere en daar zou je het over moeten hebben. Dan blijkt bijvoorbeeld dat er in de opleiding Sandbergen in Hilversum gaten zitten. En dat er in de opleiding van de Nederlandse Film en Televisie Academie kennelijk gaten zitten. Je moet voorkomen, dat je een derde instituut gaat creëren, terwijl je misschien de bestaande opleidingen anders zou kunnen structureren.

Austen Natuurlijk is het zo dat er eerst geprobeerd moet worden of die bestaande faciliteiten hiervoor geschikt gemaakt kunnen worden. In ieder geval is het zo dat Santbergen op dit moment niet de geschikte faciliteit is om...

Mooren Dat is geen antwoord op de vraag. De vraag is, wat heeft het nog met toneel te maken als toneelmakers op deze wijze typisch met video aan de gang willen gaan. Is er dan eigenlijk nog wel sprake van toneel of ga je dan gewoon praten over televisie maken, of over film maken of... het doet er niet toe wat.

Austen Vanuit mijn perspectief is het zo, dat iedere theatermaker, die in staat geacht wordt zelf richting te geven aan het maken van zijn produkt, niet belemmerd moet worden in dat proces door allerlei technische zaken. En voorzover hij de grenzen van het toneel zou willen verkennen en zeker als hij daarin zou willen experimenteren met televisie of video, dan is dat op dit moment niet mogelijk. Ik pleit er dan ook in eerste instantie voor dat voor zover toneel en andere theatervormen iets te maken zouden kunnen krijgen met een nieuwe discipline, dat daar ruimte voor moet zijn.

Kok Hoe stel je je een dergelijk experiment voor? Ik denk dat dat voor iedereen verschillend is, daar kun je eindeloos over praten. Als je het wilt doen dan doe je het; en dan vind je wel uit hoe je het wilt doen. Misschien is dat wel heel idealistisch, maar waarom zouden bijvoorbeeld de omroepen niet geld ter beschikking kunnen stellen? Dat ze zeggen: "Wij willen het toneel een mogelijkheid geven, wij vinden het belangrijk dat er wat ontwikkeld wordt en we zetten ons directe eigenbelang even opzij." Dus even afzien van het feit of je daar wel of geen nut van hebt. Het ligt niet alleen bij de overheid.

Reijs Ik wou, dames en heren, zo langzamerhand afronden. In de inleiding heeft Austen gezegd dat dit gesprek vooral over de infrastructurele kant gaat en de volgende keer iets meer over de artistieke invulling. Als ik probeer op te tellen dan hebben we het heil toch in het algemeen niet helemaal uit het Gooi te verwachten. Het tweede punt is dat de overheid vooralsnog aarzelt. De wereld is ook zo ontzettend aan het veranderen. Op de derde plaats is er uit het veld behoefte aan allereerst een erkenning voor de 'eigenstandigheid' van deze vorm, van deze kunstdiscipline die wel wat met toneel maar ook met een aantal andere dingen te maken heeft. Die erkenning kan toch eigenlijk in een land als het onze, waar overheidsbemoeienis zeer ver gaat en zeer zorgvuldig is, niet anders dan op de eerste plaats door WVC gedragen worden. En daarnaast door het belang of beter gezegd de belangstelling van de mensen die in dat wereldje werken. Mensen die helaas nogal belemmerd worden door het feit dat omroepverenigingen totaal andere sociologische structuren hebben dan voor het produceren van kunst geschikt zou zijn. Ik zie het allemaal een beetje somber, maar het is duidelijk dat hier toch snel iets gebeuren moet. In eerste instantie door de overheid, want anders gebeurt het niet.

De precieze rol van Karel Das daarin zie ik nog niet in de toekomst, hoewel het best zou kunnen zijn dat de gebruikersmarkt van individuen uit het onderwijs en dergelijke veel groter uitpakt dan op dit ogenblik het geval is. Ik hoop dat u zich in deze wat geïmproviseerde samenvatting kunt vinden. Ik wou daarmee afsluiten. Ik wou de sprekers hartelijk danken voor hun bijdrage en u voor uw inzet.

4 november 1984

Forumdiscussie: Video en Theater in de praktijk

Zondag 11 november 1984, aanvang 14.00 uur.

Samenstellingforum: Joost Sternheim (Dramaturg/Afd. Culturele Programma's NOS), voorzitter;
Ruud Backx (Programma Eindredacteur VPRO TV);
Wilbert Bank (Regisseur AV-Dienst Theaterschool)
Luk Blancquaert (Regisseur/Producent NthI);
Menso Carpentier Alting (Zakelijk Leider Toneelgroep Centrum);
Titus Muizelaar (Lid Kunstenaarscoöperatief Maatschappij Discordia).

"Voor de instandhouding en verspreiding van de Nederlandse cultuur zijn radio en televisie niet minder belangrijk dan het podium".
Dat zegt Minister Brinkman in de toelichting op de Rijksbegroting van WVC voor 1985.
Tijdens de forumdiscussie van 4 november 1984 'Video en theater: een nieuw beleid', is gesproken over de beleidsplannen van de overheid, het omroepbestel en over de financiële mogelijkheden die er al dan niet zouden zijn.
Vandaag is de blik gericht op de theaterpraktijk. Aan de orde zijn de wensen respectievelijk mogelijkheden van de theatermaker met betrekking tot film en video.

De forumdiscussie zal worden gevoerd aan de hand van de volgende vragen:

1. Waarom ontstaat bij sommige gezelschappen steeds meer de behoefte om theaterregistraties te maken? Is dat om artistieke of commerciële redenen, of beide?
2. In hoeverre worden speciale video/film-registraties onderdeel in het artistiek beleid van een gezelschap? Hoe wordt de verhouding zaaloptreden en theaterregistratie? Wat is het gevolg daarvan op het exploitatiebudget van de groep?
3. Wat betekent een grotere bereikbaarheid middels video/film voor een gezelschap (promotie, spreiding, publieksbereik)?

4. Hoe gaan de registraties er uit zien? Gaat men zich bezighouden met het ontwikkelen van een autonome vorm voor theaterregistratie, of blijven het registraties van bestaande voorstellingen?
5. Welke kwalitatieve, technische eisen worden er gesteld aan theaterregistraties? Is er behoefte aan één bepaalde instelling die dat gaat doen?
6. Welke ontplooiingsmogelijkheden bestaan er voor theatermakers die zich vakmatig willen bezighouden met registratie? Voldoen de bestaande opleidingen (Santbergen NOS, Nederlandse Film en Televisie Academie, Theateropleidingen) aan de eisen? Of moeten er 'werkplaatsen' en een nieuw opleidingsinstituut worden opgericht?

Sternheim Hartelijk welkom. Vanmiddag gaat de discussie over de wensen respectievelijk mogelijkheden van de theatermaker met betrekking tot video. De eerste vraag luidt: Waarom ontstaat bij sommige gezelschappen steeds meer de behoefte om theater-registraties te maken? Is dat om artistieke of om commerciële redenen, of beide?

Muizelaar Het lijkt mij van belang om voordat we deze vraag kunnen beantwoorden een indeling te maken. Ik wil een onderscheid maken in vier vormen: video-installatie, video-registratie, video-adaptatie en televisie-toneel.

Video-installatie is eigenlijk ontstaan uit de beeldende kunst en dan gaat het om een kunstwerk waarin gebruik wordt gemaakt van videobeelden. Onder video-registratie versta ik het opnemen van toneelvoorstellingen zoals die gemonteerd zijn voor het theater. Video-adaptatie is of een bewerking van een toneelvoorstelling zoals die heeft plaatsgevonden in het theater, of een geheel nieuwe dramaturgische aanpak van een bestaand of nog te ontwikkelen script. Onder toneel-televisie versta ik - behalve natuurlijk dat het te onderscheiden is in twee onderdelen - de uitzending van de opgenomen videobanden of het doorgeven van een theatrale aktie zoals die op het moment plaatsvindt. Ik ben niet geïnteresseerd in de commerciële exploitatie daarvan. Het zal me een worst wezen of door het uitzenden van een produktie van Maatschappij Discordia meer mensen naar die zaal komen. Ik wil een groter publiek in de zaal niet bereiken door het maken van televisie.

Van die vier vormen ben ik het meest geïnteresseerd in toneel-televisie, en met name in het laten 'doorstralen' van de interactie die op dat moment plaatsvindt, omdat dat de enige manier is om de essentie van het theater door te geven. Namelijk een aktie die hier en nu passeert en die aan de kwetsbaarheid van het moment bloot staat. De kwetsbaarheid van het moment is één van de belangrijkste theatrale gegevens en dat moet gehandhaafd blijven. Verder ben ik alleen maar geïnteresseerd in video-adaptaties. Van registraties wil ik niets weten, behalve dat ik het de taak van het NthI vind om alles wat op het Nederlands toneel plaatsvindt op te nemen, al vind ik het niet geschikt voor uitzending op de televisie.

Blancquaert Als Nederlands Theater Instituut worden wij steeds meer als het ware belaagd om theater op video of film vast te leggen. In eerste instantie kan ik alleen maar gissen wat de oorzaak is van die toenemende behoefte. De toegankelijkheid van video wordt met de dag groter, het ligt dan ook voor de hand dat iedereen daar iets mee wil doen.

Ten tweede wil men een eigen produkt op video hebben om iets terug te kunnen zien. Daarbij gaat het om die simpele registratie, die Muizelaar als vorm afwijst, maar waarvan wij er dan toch 600 per jaar zouden moeten maken, want zoveel premières zijn er ongeveer per jaar.

Een derde reden is dan men in toenemende mate zo'n videotape wil hebben voor promotionele doeleinden, omdat zakelijke leiders met zo'n band makkelijker de theaters kunnen bereiken. Het wordt dan als demonstratietape gebruikt om voorstellingen te verkopen en het werkt in de praktijk. Steeds vaker worden - ook vanuit het buitenland - tapes van gezelschappen aangevraagd in plaats van het geijkte drukwerk.

Wat mij dan opvalt is dat men bij de gezelschappen nog niet precies weet, welke vorm men er nu voor wil kiezen. Men wil natuurlijk wel de voorstelling zoveel mogelijk intact houden, waarvoor de registratie de meest geschikte vorm is. Aan de andere kant, als men het eindprodukt ziet, schrikt men meestal van de vorm waarin het uiteindelijke produkt is gegoten. Dan gaat men proberen er zelf iets aan te doen en ontstaat meestal de conflictstof van 'hoe moet dat dan?'

Sternheim In hoeverre worden speciale video/film-registraties onderdeel in het artistiek beleid van een gezelschap? Hoe wordt de verhouding tussen zaaloptreden en theaterregistratie? Wat is het gevolg daarvan op het exploitatie-budget van de groep?

Bank Ik denk dat het voor toneelgezelschappen een probleem gaat worden, zo het dat niet al is. Vanuit de toneelgroepen heeft jarenlang een zekere dedain bestaan voor het medium televisie, video. Maar men komt er nu achter dat toneel en televisie ook wel eens iets met elkaar te maken zouden kunnen hebben. Vorig jaar heb ik meegewerkt aan een speciaal video-produkt van een dansgroep: Stichting Dansproduktie heeft in samenwerking met Mickery (17) een video-tape geproduceerd. Voor die produktie heeft een gesubsidieerd gezelschap als Stichting Dansproduktie van het Ministerie van WVC binnen de toneelbegroting geld gekregen.

Van tevoren is de keuze voor video gemaakt, en het vertonen van de tape gold als voorstelling! Het gezelschap dient zoveel voorstellingen per jaar te geven, de tape is zesmaal in Mickery vertoond, dan ook geldend als zes voorstellingen.

Wellicht dat dat voor theatermakers een uitkomst zou kunnen zijn dat je ook die speciale tape kunt distribueren. Het medium video is een autonome manier om theatrale expressies naar buiten te brengen, hetzij op de buis, hetzij in het theater.

Sternheim Dat brengt ons bij de laatste twee aspecten van die vraag.

d'Angremond Ik vind die vraag veel te algemeen gesteld. Als je denkt aan de heldere opsomming van soorten video-producties die je kunt maken zoals Muizelaar net uiteen heeft gezet. Die soorten hebben namelijk allemaal invloed op die exploitatie. Of je een registratie of adaptatie maakt. Wat zijn b.v. speciale registraties, bedoel je dan het 'sec' registreren?

Sternheim Ik neem aan dat je het over elke mogelijkheid hebt, die je als toneelmaker wenst te benutten.

Carpentier Je kunt als gezelschap alleen toneel op de planken
Alting willen maken en met de acteurs in de bus naar Winschoten gaan. Maar je kan ook een kleine bus met een videoband sturen. Ik denk dat je bij het laatste in zoverre de keus moet maken dat je moet zorgen dat als je een televisie-productie, een video-productie wil maken, het dan beter is om daar een hele aparte organisatievorm zelfs voor op te zetten. Dat je niet blijft steken in het verfilmen, ver-videoen, het opnemen van bestaande voorstellingen. We hebben nog een punt overgeslagen, namelijk de commerciële redenen om voorstellingen op te nemen. Ik denk dat het matig commercieel is, want de registraties die je ziet zijn eerder een anti-reclame. Hoewel je verbaasd staat over hoe positief het publiek nog reageert op buitengewoon slechte registraties. Er wordt vaak gezegd dat de Nederlandse acteurs zoveel slechter zijn dan de Engelse, maar ik denk dat het eerder te maken heeft met de manier waarop wij die voorstellingen voor de tv brengen.

Ik denk dat registraties van voorstellingen om commerciële redenen zeker zullen toenemen. Wat dat betreft ben ik het meest een voorstander van zaalregistraties, dat je duidelijk het gevoel hebt dat er in de zaal een opname wordt gemaakt met alle voors en tegens daarvan.

Ik ben daar geen directe voorstander van, maar ik vind het wat eerlijker dan om drie dagen de studio in te gaan en dan maar vrij snel een bestaand stuk op de televisie te brengen. Desalniettemin heb ik de indruk dat er die kant op steeds meer gaat gebeuren, en dat de minister ook verwacht dat de gezelschappen daar trachten bronnen van inkomsten te vinden.

Als je een afzonderlijke produktie maakt voor televisie of video, zal dat natuurlijk zijn uitwerking hebben op begroting en inkomsten. Je kunt ook zeggen dat het meteen geldt als een aantal voorstellingen. Ik denk dat we steeds meer die kant op moeten gaan, dat gezelschappen tijd vrij maken om daarvoor specifieke produkties te maken.

Sternheim Moeten ze dat dan op eigen houtje doen of toch maar in samenwerking met?

Carpentier Dat zouden ze in samenwerking met de omroepverenigingen kunnen doen. Je moet natuurlijk altijd gebruik maken van de apparatuur die je niet hebt.

Backx Los van de kwaliteit en de wijze van registreren wil ik de theatergezelschappen vragen of het maken van registraties ook niet te maken heeft met die zo beroemde spreidingsgedachte die toch bij WVC leeft? De gezelschappen zijn steeds minder geneigd te reizen, dus kunnen ze het medium televisie gebruiken om tot in de verste uithoeken van het land toneelregistraties te laten zien.

Sternheim Ik word verondersteld een onpartijdig voorzitter te zijn, maar mij klinkt het behoorlijk idioot in de oren.

Carpentier Er is wel degelijk verschil tussen een levend produkt en datgene wat via een videoband wordt vertoond. Desalniettemin is er bij Centrum een toenemende vraag te constateren naar een band. Maar voorlopig toch maar gewoon in de bus naar Winschoten.

Van Velzen Dat voorbeeld van Dansproduktie is het verschil. Dan betreft het namelijk een speciale voorstelling, die alleen maar als band bestaat, en die wordt dan vertoond aan een aantal mensen. Dat is wezenlijk iets anders dan een registratie van een bestaande voorstelling die in een taxi naar Maastricht wordt gestuurd omdat het goedkoper is dan een hele bus acteurs. Ik denk dat je dat onderscheid moet maken.

Sternheim Is het vertonen van een videoband in een theater op zich een theatrale actie?

Muizelaar Het ligt eraan hoe het is ingepast. Ik kan me heel goed voorstellen dat je een videoband onderdeel kunt laten zijn van een toneelvoorstelling.

Sternheim Daar hebben we het nu niet over. Het gaat over een produktie, die ergens ooit gespeeld is, en die dan niet meer in een bus naar het noorden of zuiden van dit gigantische land hoeft te gaan. Daarvoor in de plaats wordt een filmpje afgeleverd waar je naar kunt kijken.

Kok Er is een eindeloos aantal mogelijkheden wat je met video of film zou kunnen doen. Iedereen moet de mogelijkheid hebben om het op zijn eigen manier te doen! Het leuke is dat er veel meer belangstelling is dan tien jaar geleden. Felsenthal zei toen tegen het Werkteater: "Jullie moeten absoluut iets met video gaan doen"; maar daar hadden we toen geen boodschap aan. Maar in de loop der jaren ga je het steeds meer de moeite waard vinden. Op een gegeven moment wordt het de moeite waard om alléén video te doen en niet te combineren. De hele toneelwereld heeft de televisie altijd laten liggen, of alleen puur uit schnabbels gedaan. Er komt nu goddank veel meer waardering voor.

Muizelaar In hoeverre zou dat met de leegloop van de zaal te maken hebben?

Felsenthal Ik heb de vragen beluisterd en ik wou even drie dingen stellen. Op de eerste plaats, we hebben het weer alleen over toneel. Ik denk dat dat onjuist is. Deze discussie gaat over theater, de podiumkunsten.

En op al die terreinen van podiumkunsten heeft de publieke omroep een, zij het gebrekkige, maar toch wel vrij uitvoerige ervaring om voorstellingen in welke vorm dan ook te produceren.

Vervolgens denk ik dat de vraag 'waarom ontstaat bij sommige gezelschappen steeds meer de behoefte om theaterregistraties te maken', maar eens hard beantwoord moet worden. Ik denk dat er twee hoofdredenen zijn. De eerste is een vermeende of echte vorm van economische druk van buiten. Er is minder geld, de overheid dringt erop aan om steeds meer voorstellingen te registreren om daarmee de inkomsten aan te vullen. Er wordt nogal een forse druk uitgeoefend. Zo komt er op de eerste plaats wat geld binnen bij de gezelschappen, dat ze aan hun exploitatietekort kunnen toevoegen. In de tweede plaats vindt zo de spreiding van voorstellingen in een andere vorm over het gehele land plaats, zodat al dat subsidiegeld daarmee een beetje goed wordt gemaakt, denkt de Minister.

Dat is die ene vorm van druk, dus ook een maatschappelijke druk. De kunstenaars voelen dat de kunst weer eens zwaar onder druk staat in deze moeilijke tijden. Het is steeds moeilijker om je verantwoord te voelen als je zoveel geld opmaakt dat maar aan zo weinig mensen ten goede komt, of schijnt te komen. Ik denk dat dat onbewust heel sterk meespeelt bij iedereen die zich met deze materie bezig houdt.

Een andere reden voor die toegenomen behoefte is een dubbele frustratie van de podiumkunstenaars, in de eerste plaats van de toneelkunstenaars. Er is een inhoudelijke frustratie. Veel toneelspelers hebben een beetje een onbevredigd gevoel gekregen over wat ze aan het doen zijn en zoeken een andere mogelijkheid van expressie, in het toneel en daarbuiten, heel legitiem.

En ik denk dat er een frustratie is over het publieksbereik. Als je denkt dat er meer bereik komt voor je produktie omdat het op een tape staat die naar Winschoten kan, of op de buis kan of op videodisc kan worden gezet en dan educatief ter beschikking kan worden gesteld, dan heb je het gevoel dat je maatschappelijk wat meer verantwoord bent. Misschien denkt niet iedereen daar direct zo over, maar dat zal ongetwijfeld mede een oorzaak zijn waarom we hier bij elkaar komen.

Bank Ik zou hier graag iets op aanvullen, namelijk dat een aantal podiumkunstenaars wel degelijk met integere opzet zoveel mogelijk geprobeerd heeft zijn vak uit te oefenen maar gefrusteerd is bij registrateurs van diverse omroepen, omdat die vaak geen verstand hadden van wat ze aan het doen waren! De neiging om zich niet meer te onderwerpen aan bestaande opvattingen, van - laat ik het heel onge-nuanceerd zeggen - Hilversum, is duidelijk. Men wil het heft in eigen hand nemen.

Felsenthal Ik ga Hilversum niet verdedigen. Voor een groot gedeelte ben ik het met je eens, alleen, een kleine aanvulling, het aantal voorstellingen met een slechte regie van de afgelopen dertig jaar is ook niet gering.

Blancquaert Even de verhoudingen rechtzetten: zeshonderd premiè-res per jaar ten opzichte van misschien vijftien televisie-produkties.

Felsenthal Laten we geen cijfertjes gaan gooien. Elke voorstelling die jij net noemt, waar één persoon gedurende veertig minuten tegen dertig personen staat aan te praten, hoort bij die zeshonderd. Als ik zo ga redeneren, kan ik er vanuit Hilversum ook een heleboel noemen. Want elke aflevering van een serie, ik praat nu dus niet over de kwaliteit, die telt voor één, dat zijn er dan echt wel meer dan vijftien. Bovendien gaat het over podiumkunsten. Bij de NOS maken we jaarlijks tien muziek-, theater of balletregistraties, tel die er ook even bij op.

Blancquaert Inderdaad, het gaat niet om cijferen, het gaat natuurlijk over theater, het tekort aan publiek en mensen die daardoor gefrusteerd zouden worden. Maar veel mensen in het theater zijn in eerste instantie eigenlijk niet zo geïnteresseerd om met hun produktie op de tv te komen. Wij moeten hier niet de indruk laten ontstaan dat opeens heel het Nederlands theater op de televisie wil. Het is nog steeds zo dat theater gemaakt wordt voor het theater en niet in eerste instantie voor welke video-registratie dan ook.
Het is een duidelijke zaak dat in het geheel een aantal ontwikkelingen gaande is en dat dat misschien wel vanuit de beleidskant of van welke kant dan ook met argusogen wordt gevolgd, dat is een tweede zaak.

Dat de mensen, die er iets over te vertellen hebben, bijna op geen enkele manier op de juiste wijze anticiperen, dat vind ik een derde zaak. Dat is meer de kern dan het feit of we een autonome videotape als produktie ergens naar toe gaan sturen.

Carpentier Naar aanleiding van die druk die op de podiumkun-
Alting sten wordt uitgeoefend, zoals Felsenthal net zei, wat mij opvalt is dat men weinig bereid is daarvoor door de knieën te gaan. Men zegt: " Wij zijn er in eerste instantie om onze voorstellingen in de schouwburg te brengen."
Ik geloof echter dat de podiumkunsten op een ander punt achterlopen. Ze ontdekken nu pas dat je er wat meer mee kunt doen dan alleen maar schnabbelen. Aan de andere kant wordt het toneel door omroepverenigingen plotseling steeds meer benaderd, misschien wel omdat we uiteindelijk goedkoper zijn dan de eigen produkties of wat dan ook. Dat is een ontwikkeling die ook gaande is.

Felsenthal Ik denk dat het feit dat met name Centrum meer gevraagd wordt dan vroeger enerzijds te maken heeft met de economische problemen in Hilversum, dat mag niet worden ontkend, maar anderzijds heeft het ook te maken met de ontwikkelingen van Centrum zelf. Eén van de redenen waarom het gezelschap nog niet uit de markt is, is omdat het veel aandacht heeft besteed aan Nederlandstalige produkten. En dat maakt een groot verschil uit bij de hoeveelheid vragen die op Centrum afkomt. Want in de hele discussie over de omroepsituatie wordt er veel gesproken over het feit dat wij steeds meer een regionale omroep aan het worden zijn. Dat je dus niet moet verwachten dat over een paar jaar het nog interessant is om hier Dallas uit te zenden, omdat het toch b.v. via Sky Channel binnenkomt. De noodzaak om een Nederlandstalig produkt te brengen wordt steeds groter.

Carpentier Het antwoord is nog veel banaler. Centrum brengt
Alting veel lunchvoorstellingen die maar een half uur duren, vandaar.

Felsenthal Dat is geen goed antwoord, want lunchvoorstellingen van een half uur zijn voor de meeste omroepen te duur.

Bank Vorige week zat hier Karel Das van Cinecentrum (Meta Media) (18) en die vertelde dat hij met Centrum en De Haagse Comedie afspraken heeft over een exclusief contract. Ik kan me voorstellen dat een gezelschap geïnteresseerd is in verdere verspreiding van zijn produkt.

Karel Das vertelde, tot mijn verbijstering, hoe dat ging: de voorstelling wordt opgenomen en de acteurs waren dan bereid om wat eerder te komen zodat er nog wat close-ups gemaakt konden worden. Dan vraag ik me dus af in hoeverre lever je je uit aan een bedrijf als Cinecentrum. Verder zei hij, ook heel interessant: "Er is bij MetaMedia leegstand, dus dat moeten we vullen en daar gebruiken we voorstellingen voor. Dan hebben we een produkt en misschien verkopen we het." Hoe reageer je dan als gezelschap?

Carpentier Ik betreur dat ik er niet bij ben geweest want wat
Alting ik nu hoor klopt niet geheel met de afspraken. Wij zijn namelijk op proef gestart, er is één opname gemaakt. De afspraak is dat Cinecentrum (MetaMedia) de kosten maakt voor die opname. Er komt dus een band waarmee je dan bij wijze van spreken de commerciële markt op kunt. Maar het vetorecht over de kwaliteit heeft Centrum. Het is dus niet zo dat wij overgeleverd zijn. De acteurs waren inderdaad bereid eerder te komen, maar in dat geval, de opname van 'Gebroken Glas' (19), was dat niet nodig door de specificiteit van die voorstelling. Verder is het niet zo dat wij ons totaal overleveren, want de volgende produkties zullen door onze regisseurs begeleid worden. Peter Oosthoek en Mette Bouhuijs hebben allebei in die richting een opleiding gehad. Het is een deels commerciële samenwerking, Cinecentrum heeft ook niet het alleenrecht. Cinecentrum heeft alleen het eerste recht om daarover te onderhandelen.

Sternheim Wij zijn een beetje verzeild geraakt in de psychologie van het wakker worden van zowel televisiemakers als toneelmakers, met allemaal hun eigen frustraties zo te horen. Maar we hadden het ergens anders over, namelijk wat het in exploitatietermen zou kunnen betekenen voor een gezelschap om zich met video dan wel televisie in te laten.

Backx Mijn ervaring met de gezelschappen die iets met tv gaan doen is dat het in de eerste plaats vanuit artistieke overwegingen gebeurt. Men krijgt belangstelling voor het gebruik van het medium 'video', waardoor op een andere wijze aandacht kan worden geschonken aan de specifieke problematieken zoals die aan de orde komen in de verschillende voorstellingen.

En een tweede is, dat geldt in ieder geval voor de VPRO, dat de belangstelling voor drama op de televisie naar verhouding inderdaad is toegenomen. Dus wat dat betreft hebben we elkaar halverwege fantastisch gevonden.

Ik denk dat dat commerciële aspect, die paar duizend gulden die een gezelschap misschien overhoudt voor haar exploitatiebudget, eigenlijk te verwaarlozen is.

De Vries Backx en ik hebben naar aanleiding van 'Monster van liefde' (20) van Baal een discussie gehad. De VPRO wilde het in drie dagen registreren in de zaal zelf. Ik wilde dat niet omdat dat gedoe van registreren van toneelvoorstellingen maar afgelopen moet zijn. Als men nog steeds probeert om voorstellingen af te doen met een registratie, dan maak je aan beide kanten geen reclame. Iedereen weet langzamerhand dat er wel een verschil bestaat tussen die twee media. Dat als je toneel op televisie wil brengen, dat je dan een vertaling moet vinden tussen die twee media, en die vertaling is zeker niet: registreren. Toneel op televisie is echt altijd vervelend, zelfs in die technisch heel knappe uitzendingen die je nog weleens op Duitsland 3 kunt zien. Het blijft geklos op die planken en toch amateuristische camera-instellingen.

Als je je als gezelschap of als theatermaker gaat interesseren voor het medium televisie dan moet je je ook interesseren voor de wetten en regels die voor dat medium bestaan.

Backx Wij waren het in principe volkomen eens. Wij zouden 'Monster van liefde' in eerste instantie speciaal geadapteerd voor de tv maken, waarbij Leonard Frank de regie zou doen. Wij zouden het half in de studio en half op locatie opnemen zodat een totaal nieuwe 'Monster van liefde' zou ontstaan, alleen bleek Frank toen geen tijd te hebben.

De Vries Ik begrijp niet dat je vanuit de omroep überhaupt gaat vragen of er een registratie gemaakt kan worden.

Backx Ook bij Baal was daar kennelijk een discussie over, Frank vond het in principe de moeite waard. Toen met name De Vries met het belangrijkste argument kwam, namelijk dat het niet te doen was, toen heeft de VPRO onmiddellijk het project laten vallen.

De Vries Ik gebruik dit voorbeeld alleen om mijn mening te geven over het registreren van voorstellingen en ze vervolgens op de televisie te brengen. En überhaupt te denken dat je een registratie van een voorstelling naar Winschoten zou kunnen sturen en dat er hetzelfde zou kunnen plaatsvinden, een zelfde emotie, als bij het kijken naar een voorstelling op de planken, dat is natuurlijk onzin. Een goed voorbeeld vind ik 'Een zwoele zomeravond' (21) van het Werkteater, dat op de film kwam. Als iemand op het toneel staat en een raar broekpakje aantrekt en zegt: 'ik ben een baby', dan geloof je dat. Toen ik de film zag - ik vond dat een interessant verschil - keek ik plotseling naar Joop Admiraal met een babypakje aan. Er is dus een wezenlijk verschil tussen een toneelvoorstelling en een film of televisie.

Muizelaar In grote lijnen ben ik het met je eens. 'De Meeuw' (22) van het Werkteater vind ik een voorbeeld van een goede poging tot adaptatie. Het is op locatie opgenomen, etc. Toch is de techniek van het spelen in theater wezenlijk anders dan voor de tv of film. Acteurs die eenmaal met een voorstelling op de planken hebben gestaan komen niet meer over hun anticiperend vermogen heen. Als je een voorstelling twintig keer in de zaal gespeeld hebt, dan weet je waar de reacties liggen, daar werk je als acteur, of je wil of niet, naar toe. Dat zie ik dus in al die registraties terug. En dat is, laat ik zeggen een technisch verschil tussen dat acteren wat ik altijd hinderlijk blijf vinden, afgezien van de geloofwaardigheid van hoe iemand er uit ziet. Ik zie gewoon acteurstechnieken de mist in gaan in registraties.

Blancquaert Ik moet dit enigszins tegenspreken, want er is in Nederland een aantal speelstijlen te onderkennen bij verschillende gezelschappen. Het Werkteater heeft, als enige misschien, een speelstijl ontwikkeld waarbij dat genoemde probleem van anticiperen veel minder speelt dan bij andere groepen en dat is door iedereen te constateren die naar registraties op welk medium dan ook kijkt. Dat is een duidelijke evolutie. Daar wil ik aan koppelen dat ook in de manier van registreren wel degelijk een evolutie zit. Het is op dit moment bijna ondenkbaar dat als je een registratie maakt dat daar geen artistiek concept aan ten grondslag ligt. En dat niet alleen in de zin van cameravoering, zeg maar camera-uitsnijders, licht of technische aspecten. Maar ook dat je in overleg met een toneelregisseur gaat kijken welke essentie men aan de ene kant naar voren wil brengen en welke essentie via het andere medium op een andere wijze vertaald kan worden.

d'Angremond Ik denk dat er nog een heel ander verschil is dat te maken heeft met de wetten van het toneel en de wetten van film of televisie, namelijk de dramatiek. In het theater ontstaat dat door mensen in een voorstelling. In een film of een televisiestuk wordt dat bereikt door de montage en dat is iets dat puur met knippen te maken heeft. Dan heb je natuurlijk nog goede en slechte acteerprestaties, maar de dramatiek in de film of op de televisie wordt bereikt via de montage.

Felsenthal Even een paar voorbeelden. Bij 'Adam in ballingschap' (23) van Het Publiektheater zou ik de camera's nooit naar de schouwburg hebben gebracht! Ik ben nu heel blij dat we een filmregisseur bereid hebben gevonden om in een adequaat aantal dagen met zeer veel montagemogelijkheden een visie te ontwikkelen op die van de toneelvoorstelling van Hans Croiset en dat in samenwerking met Croiset op te nemen. Nooit uit de schouwburg, want anders zou het een definitieve dood zijn geweest van de voorstelling. Wij staan elke keer, als we bijvoorbeeld met het Nederlands Dans Theater gaan werken, voor de keuze of we het in de studio zullen doen of in de schouwburg; lang voordat we weten of er überhaupt faciliteiten in de studio of in de reportagewagen zijn. Bijna nooit komen we aan een zaalregistratie toe.

Eén van de drie keer dat de NOS dat de laatste drie jaar heeft gedaan, hebben we er spijt van. Maar er waren een paar bij die zou ik nooit in de studio hebben gedaan, zoals bijvoorbeeld 'Symphonie in D' (24), want dat is een ballet dat alleen maar bestaat door de interactie tussen het publiek en wat Kylian met zijn dansers doet. Dat kun je er dan wel later bij mixen, dat gelach en die reacties, maar dan krijg je die Amerikaanse shit, zoals wij dat allemaal niet willen. Je kunt geen regels opstellen, je kunt niet zeggen registratie is niks. Ik denk dat de registraties van een aantal jaren geleden, dat dat in de meeste gevallen dodelijk is voor alle betrokkenen en dat je die registraties tot het uiterste moet beperken. Als je het wel doet moet je verdomd goed weten waarom. Alle andere vormen van registratie moeten vormen van adaptatie zijn.

Backx Dat is waar, maar we hebben nog niet helemaal een antwoord gekregen op het probleem van Muizelaar dat de acteur die een rol heeft gespeeld op het podium, een groot probleem heeft om het op een andere wijze te spelen.

Felsenthal Dat is zo. Een jaar of acht geleden heeft de NOS 'Bruid in de morgen' (25) van Hugo Claus willen doen met Globe. De faciliteiten waren alleen maar beschikbaar tijdens de loop van die serie. De NOS heeft besloten dat dat niet kon, want ze zaten zo in de groef, dat ze noodgedwongen een afschuwelijke prestatie zouden hebben geleverd als de NOS dat gewoon in sequence had opgenomen. We hebben toen besloten dat we het in een andere volgorde zouden opnemen, zodat de spelers niet in de verleiding zouden komen om in de studio in de groef te glijden, die alleen maar bestaat als je voor een publiek speelt. En dat is aardig gelukt, maar dat kun je niet elke keer doen.

Sternheim We hebben het rustgevende punt bereikt waarop we het allemaal eens zijn. Alles moet kunnen en alles mag ook als het maar goed is.

Kok Het mag ook slecht zijn, dat is ook belangrijk! Daarom wil ik er voor pleiten om niet het hele Nederlandse toneel in de handen van de omroep te duwen, want dat is een plek waar niet alles mag en kan, omdat ze vastzitten aan leden.

Dus je zou een onafhankelijk lichaam moeten oprichten, dat tussen toneel, film en televisie in staat, waar mensen kunnen experimenteren en fouten maken. In zo'n soort opleiding zouden ze vanuit het Nederlands toneel, vanuit de omroepen en vanuit WVC geld kunnen storten, omdat ze het allemaal de moeite waard vinden, ongeacht het directe belang.

Backx Dat is allemaal prachtig, maar je bent toch afhankelijk van die omroepen die dat produkt of die produktie moeten vertonen. We hebben vorige week van Ted Mooren begrepen dat de meeste omroepen überhaupt niet zo geïnteresseerd zijn in datgene waar wij vanmiddag over zitten te praten.

Bank Als we daar nu mee leren leven en ophouden om over de omroepen te praten. En gaan praten waar kunnen we het vandaan halen.

Muizelaar Geld, daar moet je het over hebben.

Bank De VARA is af te schrijven, je kunt praten met de NOS, en met de VPRO. Laten we nu praten over hoe we dit gaan opzetten en met welke faciliteiten waar, maar de omroepen daar moeten we maar niet meer over praten. Afgelopen.

Reese Heeft hier iemand de verfilming van 'Betrayal', 'Amadeus', 'Who is afraid of Virginia Woolf' gezien? Die film is gemaakt door mensen zonder opleiding bij bijvoorbeeld de Nederlandse omroep. Wat ik wil zeggen is, dat ik het idioot vind dat deze discussie weer verzandt in een discussie over waar het geld vandaan moet komen om iedereen een opleiding te geven, terwijl er genoeg vakmensen zijn die dat kunnen.
Met de kosten voor een nieuwe opleiding kun je beter een produkt maken, dan mensen op te leiden die helemaal niets maken, dus alleen maar opgeleid worden.

Kok Ik ben zelf in wezen ook tegen een opleiding, omdat ik vind dat iedereen het zelf kan en moet uitvinden. Maar ik vind wel dat je mensen in de gelegenheid moet stellen.

In Nederland werkt iedereen in hokjes: film en toneel werken, ook in de opleidingen, geheel apart. Een toneelacteur krijgt geen filmacteursopleiding. De filmacademie haalt pas acteurs te voorschijn als het hele produkt af is, dan komen ze iemand inhuren, zeg maar. Dat is in het buitenland allang niet meer zo.

Van Velzen Als we het over voorbeelden hebben als 'Betrayal' en 'Amadeus', dan vind ik eenzelfde voorbeeld van een goede adaptatie de filmversie van 'Opname' (26) van het Werkteater, die oorspronkelijk ook nog bestond uit twee voorstellingen. Ook in Nederland is het wel degelijk mogelijk om op grond van wat er ligt aan materiaal, op grond van de acteursprestaties die er waren, te komen tot een wezenlijk ander ding.

Als men de noodzaak voelt om dat te gaan doen, dan zou dat met veel moeite en kosten ook hier kunnen. Het idee van Marja Kok van een soort laboratorium is aardig, maar je moet natuurlijk voorkomen dat er weer een nieuw instituut gecreëerd wordt, dat weer niets te maken heeft met alle andere. Maar wat wil je daar precies aan gaan doen en in gaan doen? Ik vind dat er inderdaad een plek moet zijn waar je dingen op een laboratoriumachtige manier kunt onderzoeken.

Je kunt zeggen dat het op de Nederlandse Film- en Televisie Academie en op Santbergen in Hilversum niet goed gebeurt. Je kunt ook nagaan wat daar niet goed gebeurt en kijken of je dat zodanig kunt verbeteren dat je daar ergens zo'n laboratorium aan kunt haken.

Want het is onzin om weer iets nieuw te creëren, waardoor je misschien voor een gedeelte doublures gaat krijgen in opleidingszin. Dat kost alleen maar extra geld en daarmee frustraties.

Backx Hoe kun je nu mogelijkheden creëren om op een goede wijze met materieel, talent en geld om te gaan? In principe is er een mogelijkheid om de koppen wat dat betreft bij elkaar te steken. Je hebt Santbergen, je hebt de opleidingskar van de VPRO die in principe voor dit soort zaken gebruikt kan worden. Er is ook geld nodig om een aantal mensen te betalen, want dat is net iets dat bij de omroepen niet aanwezig is. Er is waarschijnlijk ook een hoop talent in Nederland dat op de een of andere manier op deze wijze moet kunnen gaan werken. Het is wel degelijk een idee om verder over te praten.

Bank Ik denk dat er eerst inhoudelijker nagedacht moet worden welke kwalitatieve en technische eisen er gesteld moeten worden aan theater-registraties. Ik begrijp nooit goed waarom een tape op BCN - dus professioneel gemonteerd - per definitie beter is dan een eenvoudiger Umatic-band. Bij kwaliteit denk ik in de eerste instantie aan inhoudelijke kwaliteit. Ik heb een filmpje gezien, gemaakt met een 8 mm camera, van een werkproces bij Pina Bausch, de voorbereidingen van 'Walzer'. Dat zag er niet uit, ontechnisch aan elkaar gemonteerd, maar reuze interessant! Het duurt twee uur en het is al door twee West-Duitse netten uitgezonden, omdat het inhoudelijk goed is en dan doet het er even niet toe of het er niet goed uitziet! Ik mis dat denken bij de omroep, met uitzondering van BGTV (27). Wat dat betreft is er iets veranderd, maar zolang die technische norm overheerst, als dat niet verandert, dan komen we met die opleidingsinstituten ook niet verder.

Kok Je hebt net zelf gezegd, laten we ophouden met de omroepen. Je moet dus zorgen dat je binnen het toneel zelf iets op poten zet zodat je dat wel kunt uitzenden.

Bank Naast de NOS en de VPRO, waar wel eens iets te regelen valt, heb je nog de lokale omroep of een zelf opgezette werkplaats. En wat wij dan bij de Theaterschool soms proberen, met weinig geld en heel eenvoudig beginnen en niet meteen technisch perfect zijn. Alleen waar wordt het uitgezonden?

Odé Is dat nou niet de vraag waar het eigenlijk om gaat, waarom vind je dat het uitgezonden moet worden? Dat wordt hier maar als axioma aangenomen, en daar wordt alles naar toe gericht. Het is toch niet oneerzaam om het niet uitgezonden te willen hebben?

Bank Als dat van tevoren je bedoeling is moet je het vooral niet doen. Want dan ben je met iets anders bezig. Je bent met een medium bezig waar andere mensen naar zouden kunnen kijken. In een onderwijs-situatie waar iets met video wordt opgenomen, waar het alleen gaat om de mensen die opgenomen worden en verder niemand anders, is dat prima. Maar dat is ook van tevoren heel duidelijk de doelstelling.

Odé In deze discussie gaan die twee dingen steeds tegen elkaar in. Als je als axioma aanneemt dat uitzenden voor een omroep het hoogste doel zou zijn - voor theaterregistratie of adaptatie - dan denk je naar mijn gevoel niet goed na. Je moet eerst weten of die voorstelling, of hetgene wat je wilt zeggen, dat publiek nodig heeft. Dan moet je je afvragen of je met die voorstelling in die vorm dat publiek kunt bereiken, want daaraan moet je je kwalitatieve, inhoudelijke en technische eisen toetsen.

Bank Ik begrijp niet wat je met voorstellingen bedoelt, dan denk ik onmiddellijk aan theatergebeurtenissen met camera's erop.

Odé Een video-produkt. Als je dat wilt brengen, gebruikmakend van iets wat er al geweest is als voorstelling, dan moet je de consequenties die het gekozen publiek heeft durven nemen... die moet je vertalen - vooral ook inhoudelijk, dat ben ik met je eens - naar hoe je het gaat registreren of adapteren. Voordat je gaat uitzenden moet je daar eerst over nadenken.

Bank Ik heb het niet over adaptaties of registraties, maar over autonome video-produkten, die speciaal voor dat medium zijn gemaakt.

Odé En die hoeven niet, omdat ze op video staan, uitgezonden te worden!

Bank Wat moet er dan mee gebeuren?

Odé Je kan ze rondzenden.

Van der Busken Er wordt alleen maar gesproken over Hilversum waar het uitgezonden kan worden. We gaan voorbij aan alle nieuwe ontwikkelingen, die voor de deur staan. Volgend jaar beginnen abonnee-televisie en satelliet-televisie. Verder staan er in Nederland 650.000 video-recorders in de huiskamers, dat zijn er volgend jaar een miljoen. Ook de boekhandel en de uitgeverij zijn zich driftig aan het oriënteren op video. Er is een vereniging opgericht 'Boeken-vak en Video', die volgend jaar vijftig titels op non-fictie-gebied op de markt gaat brengen. Ze beginnen met steun van Economische Zaken.

Ze gaan die titels verkopen in de boekhandel, want videotheken verhuren alleen maar voor 90 % speelfilms. De boekhandel is zich serieus gaan storten op het gebied van cultuur, educatie en informatie en er komt een totaal nieuw verspreidingsgebied. Je kunt zeggen dat het alleen theaterregistraties moeten zijn of adaptaties, maar je zou ook voorlichtend, wervend met theater iets kunnen doen op het terrein van de boekwinkel. Het is een nieuw aspect dat niet vergeten mag worden.

Backx Maar het is toch niet zo gek, dat een aantal mensen zegt dat die produkties ook op televisie te zien zouden moeten zijn omdat het een taak van de omroepen is om culturele produkten te laten zien? Alleen laten de meeste omroepen dat soort produkten liggen omdat er in wezen een te klein publiek voor is. De NOS hoeft daar geen rekening mee te houden, die zou het dus kunnen doen mits de kwaliteit voldoende is, zowel inhoudelijk als technisch. Ik ben het met Bank eens dat als je een fantastisch produkt te vertonen hebt op de televisie dat het wat mij betreft niet per se BCN of BVU zou hoeven te zijn. Ik denk dat daar wel mogelijkheden voor te vinden zijn, als de omroepen dat perse willen. Ik denk dat de VPRO zich ook niet zo sterk de wet laat voorschrijven door kijkcijfers. Alle andere organisaties helaas wel. De enige manier om dat te veranderen is de omroepwet te veranderen. In ieder geval zodanig aan te passen dat die organisaties min of meer gedwongen worden om meer aan culturele activiteiten te doen. De omroepen zijn doodsbang om onder de rode streep te komen.

Middendorp Als we het hebben over video en televisie, dan praten we over twee media die elkaar gedeeltelijk overlappen maar die niet hetzelfde zijn. Er wordt hier voornamelijk gepraat over video en televisie, gebaseerd op toneel of dans. Ik ben het daar niet helemaal mee eens. Het referentiekader ligt hier eerder bij filmregistraties als 'Bedrog' dan bij wat je autonome video-kunst zou kunnen noemen. Waarvan we prachtige voorbeelden zouden kunnen verzinnen, zoals in de recente tentoonstelling in het Stedelijk Museum (28). Ik wil het referentiekader wat oprekken. Ik denk dat video als autonoom medium meer mogelijkheden biedt dan registratie alleen. Juist bij experimentele theatergroepen zou de mogelijkheid moeten liggen om het medium, de artistieke mogelijkheden daarvan, te onderzoeken.

Ik heb het voorbeeld voor ogen van een serie Italiaanse groepen, die al een jaar of vijf bezig zijn met het maken van grafische video-experimenten, waarin hun theater niet vergeten wordt.

Sternheim Er lijkt me niets aan toe te voegen. Het is natuurlijk zo dat we het hier voortdurend hebben benaderd vanuit een omroep-overdracht: je hebt een voorstelling, ik wil 'm hebben, maar hoe moet dat verder? Hoe krijgen we 'm zonder dat de toneelmakers teveel zeuren?

Maar je hebt ook die andere kant die Middendorp net heeft aangeduid en die helemaal niets te maken heeft met een distributie-probleem. Omdat iedereen het eens is over het alles beslissende punt van de artistieke vrijheid en ruimte die geboden dient te worden aan de theatermakers, stel ik voor dat iedereen die er niets mee te maken heeft iets gaat drinken en de anderen hier de zaken af gaan handelen.

Muizelaar Het verhaal van Middendorp zal wel kloppen. Ik heb er alleen bezwaar tegen. Ik vind die tentoonstelling een gigantische misser, die had tien jaar geleden moeten plaatsvinden. Toen was het moderne kunst, terwijl het nu al weer een retrospectief is en ik wil daarover niet meer discussiëren.

Backx We hebben het inderdaad vanmiddag voornamelijk over al die registraties gehad. Op kleine schaal worden er wel pogingen ondernomen om televisie-drama te ontwikkelen, onder andere door Discordia met 'Mercedes' van Thomas Brasch (29), dat op speciale wijze voor televisie wordt gemaakt. Het is een eerste poging en wij zijn er heel tevree mee.

Sternheim Voordat ik de discussie ga beëindigen geef ik het woord aan Bank om over de werkplaatsen nog iets te zeggen.

Bank Ik kan constateren dat steeds meer mensen video-produkten willen maken. Ik hoor gonzen dat Austen, die vandaag helaas afwezig is door ziekte, plannen aan het ontwikkelen is, evenals Ritsaert ten Cate. Ook een aantal makers wil het produkt ook werkelijk onafhankelijk vervaardigen, met name de inhoudelijke kant.

En misschien met faciliteiten van derden, door een vorm van uitwisseling, het produkt dan ook onafhankelijk produceren. Waarna iemand het produkt kan kopen.

Het zou op diverse punten gedistribueerd kunnen worden, zoiets bestaat er absoluut niet. Op de Theaterschool staat een beperkte studio van vijf ton, die versleten is en dus vernieuwd moet worden. Op de Theaterschool moet men nu kiezen of de opleiding een studio-televisie wil ten koste van iets anders. Vanwege de bezuinigingen moet er een keuze gemaakt worden.

Tot voor kort kon je bij de Stichting Film en Wetenschap in Utrecht (30) terecht, daar kon je voor negenduizend gulden produktiekosten een uur drama op BCN produceren. Dat is absoluut afgelopen. Men is daar commercieel gaan werken, die onderwijsprijzen gelden niet meer. Al die plekken waar mee te ritselen viel zijn verdwenen.

En wat komt daarvoor in de plaats? Ik weet het niet. Van de Minister van O & W krijgt het HBO - waaronder de Theaterschool, de Filmacademie - een schaalvergroting opgelegd. Die opleidingen moeten samengaan tot een grote tussenschool. Mits men tot die grote clustering overgaat, heeft de minister gezegd, zou dat kunnen betekenen dat men extra geld krijgt voor bijvoorbeeld dit soort projecten. Tot nu toe is dat toekomstmuziek. Maar waar moet je terecht? Aan de andere kant vind ik weer een nieuwe opleiding ook niet de oplossing. Als je wat met video wil, dan krijg je het knoeien met een cameraatje op school, in de huiskamer, bij gezelschappen en dan heb je omroepen. Er is geen enkel circuit tussen.

Blancquaert Kun je me misschien duidelijk maken hoe het komt dat de studio op de Theaterschool versleten is. Wat is daar gemaakt?

Bank Technisch gezien slijt de apparatuur. Toen de Theaterschool die apparatuur aanvraag kwam er van het Ministerie een brief waarin vermeld werd dat we absoluut geen technicus extra mochten aannemen. Dan sta je dus voor de keuze: het wel doen met alle risico's van dien, en daar is natuurlijk behoorlijk wat gesodemieter uit ontstaan, of niet. Er is geen tussenweg. Want geld om die apparatuur te huren hebben we ook niet.

Blancquaert Maar ik zou willen weten hoeveel produkties er gemaakt zijn, wat is er uitgekomen?

Bank Er zijn veel produkties gemaakt waarvan ik absoluut niet zou willen dat jij kwam kijken. Tenzij ik toestemming heb van de mensen die het gemaakt hebben.

Blancquaert Maar dat geeft toch niets, het maakt in elk geval duidelijk waartoe het gediend heeft, daar gaat het mij om.

Bank Voor pure registraties van hoe mensen zitten, lopen, staan. Het is gebruikt voor scripties van mensen die afstudeerden aan de docentenopleidingen, die studeren tegenwoordig af op een video-tape. Er zijn video-produkten gemaakt, zelfstandige televisiespelen, en het is gebruikt voor toegepaste onderwijs-projecten. Ik zou zeggen kom eens kijken.

Muizelaar Waarom zou je niet geloven dat het versleten is?

Blancquaert Omdat ik weet dat die studio al een jaar leeg staat. Bank heeft dat enigszins aangeduid, maar er gebeurt dus niets toegepast met die studio.

Bank Een half jaar geleden wel. Dat is het grote probleem, als je die keuze maakt kun je dus niet met dubbeltjes en kwartjes gaan werken. Als je het serieus neemt, dan zul je iets anders moeten laten.

Kok Video op de Theaterschool is nooit voor iets anders gebruikt dan voor toneel.

Bank De hele opleiding van de mime begon een aantal jaren geleden, zakte vervolgens wat in elkaar, en nu is er ook een studieleiding, met name de studieleider Tom Jansen, die waanzinnig geïnteresseerd is in dat medium. De moderne dans is er ook in geïnteresseerd. De interesse wordt steeds groter. Alleen het dedain is nog steeds vrij groot.

Blancquaert Het lijkt net of ik tegen de Theaterschool ben. Maar wat ik eigenlijk wil zeggen is, dat het NthI best elke zondag een forum kan organiseren over alles en nog wat, maar dan blijft het aan de oppervlakkige kant. Want iets inhoudelijks, artistieks heb ik hier vanmiddag niet vernomen, niet specifiek naar een bepaald project toe. Als we echt de handen in elkaar willen slaan ten aanzien van produkten, dan kunnen we op dit moment niet op de Theaterschool terecht. Dan moet het dus op een andere plek gebeuren. Dan moet toch een aantal mensen weten hoe dat in elkaar te schuiven valt. Dan kom je meer op de beleidskant uit. Dan bereik je weer het punt dat mensen die eigenlijk inhoudelijk bezig zijn, verplicht worden om beleidsmatige stappen te ondernemen. Dus je blijft in de marge opereren, want de ene kant kan blijkbaar de andere niet overtuigen.

Sternheim Ik zal trachten de middag samen te vatten voor het te duister wordt. Bij de podiumkunstenaars ontstaat de laatste jaren de behoefte om met video te werken en daarin in artistieke zin onafhankelijk te blijven. Het probleem is dan - door een ieder erkend - dat daar ruimte voor moet komen. De mensen die daar een beslissing over nemen, daar kanalen voor hebben, zijn voornamelijk in die ontwikkeling gelte-resseerd - niet op artistieke gronden - maar op het terrein van distributie, het vullen van zendtijd, het werven van een nieuw en groter publiek. Terwijl het allemaal gaat om het produkt, en niet alleen in financiële zin natuurlijk. Ook vanmiddag blijven die verschillende belangen naast elkaar lopen. Je hebt theatermakers die wat minder behoefte hebben om zelf zo nodig met video aan de slag te gaan, en zich heel wel kunnen verenigen in een kwalitatief uitstekende registratie of adaptatie. Maar het gaat nu net over die andere groep van mensen die daar een artistiek geheel ander standpunt tegenover inneemt en daar is praktisch geen ruimte voor. Als er over een werkplaats gesproken wordt, dan is die voor die groep theatermakers. In Nederland bestaat geen traditie op dit gebied, je moet het dus allemaal zelf uitdokteren, iets opbouwen dat er niet is. De vraag is nu of je daar een plek voor moet creëren, of dat dat via bestaande kanalen georganiseerd kan worden. Als we nog verder discussiëren, dan wil ik het alleen daar over hebben. Ik had graag dat er iets praktisch uitkwam, voor zover dat mogelijk is.

Noyons Ik denk dat weer een nieuw instituut geen goede ontwikkeling zal zijn. Op den duur wordt het net zo groot en log als de bestaande instituten, zoals Film en Wetenschap, Studio I.M.(31) en andere grote instituten; er zijn al genoeg faciliteiten in Nederland. Iedere HBO-opleiding en T.H. heeft apparatuur, die slecht beheerd wordt en maar een aantal dagen per jaar gebruikt wordt om een college op te nemen. Als die apparatuur beschikbaar is voor theatergezelschappen en beeldende kunstenaars, dan denk ik dat ruimschoots in die behoefte kan worden voorzien.

Blancquaert Als je Film en Wetenschap en Stichting I.M. noemt, dan heb je precies de zere plek want die ruimtes zijn voor ons niet toegankelijk omdat wij geen onderwijs-status krijgen. Het gaat om een dwarsverbinding tussen onderwijs en cultuur. Dat zijn twee gescheiden ministeries, die al dat geld geïnvesteerd hebben in het onderwijs. Maar het zou heel goed voor culturele doeleinden gebruikt kunnen worden. In Amerika, waar dat wel is geïntegreerd, waar studenten wel de beschikking hebben over allerlei apparatuur, zie je dat daar ook een heel interessante media-kunst-ontwikkeling gaande is. Veel grootschaliger dan hier in Nederland.

Blancquaert Als je bekijkt wat voor een toer je moet uithalen om via de universiteiten een camera-faciliteit te krijgen, waar dan ook vandaan, dat is onvoorstelbaar. Als je zou inventariseren wat er in Nederland aan faciliteiten en apparatuur staat, dan schrik je echt.

Backx Voordat dat allemaal veranderd is, ben je waarschijnlijk vele jaren verder. Onlangs is een werkgroep video-beleid vanuit de Raad voor de Kunst bezig geweest met het formuleren van een aantal adviezen aan de Minister van WVC. Eén van de onderdelen van die notitie was inderdaad de aanbeveling om dat soort apparatuur in de toekomst wat makkelijker toegankelijk te laten zijn voor dit soort gebruik. Dat duurt ontzettend lang voordat dat zo ver is, want dat is allemaal politiek. Praktisch gesproken zou je misschien kunnen afspreken, dat, ik noem het maar even gemakshalve post-academiale projecten, zouden kunnen worden opgezet in samenwerking met bijvoorbeeld Santbergen, met de stichting SAM, die Stichting Audiovisuele Middelen van de VPRO en dat geld van WVC. Waardoor je een aantal mensen gebruik kunt laten maken van die faciliteiten.

Je kunt ook mensen uitnodigen voor het geven van lessen, bijvoorbeeld uit het buitenland, omdat we toch weinig ervaring hebben op dit gebied. Er is weinig talent aanwezig in Nederland met een gigantische ervaring. Buiten mensen als Van der Rest en Van der Kamp, waar we, denk ik, niet zo vreselijk in geïnteresseerd zijn. We moeten een aantal van die projecten starten om te kijken of het werkt.

Odé Ik geloof dat we eigenlijk over geld zitten te praten, er zijn hele schaarse middelen en we proberen die allemaal te pakken te krijgen. De meest gemakkelijke oplossing zou een kist geld zijn die je kan opentrekken. Iedereen die een project wil starten kan zijn apparatuur aanschaffen en dan kunnen we kijken wat er gebeurt. Maar zo gemakkelijk is het niet. Daarom denk ik dat je tot een soort opzetten van projecten moet komen, mensen die elkaar vinden uit de diverse geledingen - Santbergen, HBO-instellingen, theatermakers - en dan kijken of je projecten van de grond kunt krijgen. Ik denk dat het initiatief van de VPRO om zo'n losse faciliteit ter beschikking te stellen navolging zou verdienen. Ik denk dat je daar iets kunt verwachten, als er een ruimte wordt geschapen voor onderwijs - indien nodig - productie, theater en televisie, waar die aan elkaar gekoppeld kunnen worden. Op het ogenblik moet je dat niet in een soort werkplaats-idee zetten, maar aanhaken bij incidentele initiatieven. En van daaruit een soort kaart krijgen van waar is wat te krijgen en vervolgens te proberen om dat uit het ritselelccircuit te halen.

Backx Kan Santbergen aan een aantal van dat soort projecten meewerken?

Odé Ja, dat kan wel, zeker.

Van Velzen Ik ben het helemaal niet met je eens. Ik ben namelijk bang dat veel mensen los van elkaar allemaal het wiel gaan uitvinden, en dat is toevallig al uitgevonden. Dus je kunt beter naar elkaar kijken. Ik denk dat je het toch moet aanhaken aan onderwijsachtige situaties, misschien idealiter aan de Nederlandse Film- en Televisie Academie, dat je daar gezamenlijk aan het werk moet gaan.

Dat is misschien wel een heel pedagogisch antwoord, maar anders is het zo inefficiënt. Verder zou ik het jammer vinden als het alleen gekoppeld wordt aan theater en video. Ik ben zelf erg geïnteresseerd in de schemergebieden tussen theater en documentaire, anderen weer in de beeldende kunsten en video. Ik vind het onzin als je zoiets zou starten dat je dat soort dingen niet meeneemt. In de ruimte die er in principe in opleidingsinstituten zit, daar moet je het hele scala benutten.

Middendorp Ik ben het aan de ene kant wel met je eens, de technische kennis moet worden overgedragen en niet uitgevonden. Aan de andere kant ben ik een beetje bang voor 'dat hebben we tien jaar geleden al gezien' mentaliteit, die in Nederland wat dingen heeft voorkomen en kapot gemaakt. Dat is eigenlijk een vorm- en inhoud-kwestie. Als er een videotoe-stel op het toneel staat, dan wordt er gezegd, maar dat hebben we al zo vaak gezien!
Het gaat om de manier hoe die dingen gebruikt worden, en niet zozeer het feit dat ze gebruikt worden. Datzelfde geldt voor het aanleren van bepaalde video-technieken. Het voorbeeld is natuurlijk Brian Eno die op zijn eentje een totaal nieuwe vorm van het gebruik van video heeft ontdekt, doordat hij de camera plat neerlegde inplaats van rechtop hield, bijvoorbeeld. En vervolgens goudvis- sen verticaal over zijn scherm liet zwemmen. Dat vind ik een sleutel voor de manier waarop je door argeloosheid en door nieuwsgierigheid kunt komen tot het nieuwe gebruik van bestaande vormen. Een technische opleiding moet hand in hand gaan met de mogelijkheid voor experimentele groepen om onafhankelijk en vanuit nieuwsgierigheid aan die dingen te werken. In de werkplaatsen of zelfstandig.

Backx Van Velzen noemde net dat schemergebied van video en beeldende kunst. De afdeling Beeldende Kunst van WVC heeft een substantieel bedrag erbij gekregen, zo'n twintig miljoen, om de ontwikkeling van beeldende kunst te stimuleren, en een belangrijk onderdeel van dat beleid is video-beleid. Althans waar het gaat over beeldende kunst. Ik ben ervan overtuigd dat als een interessante subsidie-aanvraag bij het Ministerie van WVC wordt gedeponneerd op dat gebied, die ook zeker zal worden gehonoreerd. Maar dat is een iets andere weg dan waar we het vanmiddag over hadden.

Ik denk dat je Brian Eno niet kunt vergelijken met de podiumkunsten in het algemeen. Je moet natuurlijk wel gebruik maken van de specifieke technieken die Eno en consorten hebben ontwikkeld. En daarvoor heb je inderdaad die technische faciliteiten nodig en deskundigen die dat kunnen overdragen. Je zou je kunnen voorstellen dat een aantal mensen de koppen bij elkaar steekt en zegt: "Wij willen een tijd onder de leiding van die en die werken, want die kan ons veel leren." Zonder de dwang dat daar een produktie uitkomt. Het gaat om het leerproces.

Ik denk dat inderdaad de NOS, Santbergen, de VPRO, met faciliteiten en geld van WVC - want daar ontkom je niet aan - daar een start mee kunnen maken.

Happy Hoek Er wordt door Backx nu een oplossing aangedragen, maar ik heb het gevoel dat het een heel ingewikkeld probleem is. Ik vraag mij dus af of er niet iets vanuit de Raad voor de Kunst te doen is. Misschien is het mogelijk om te kijken wat er op elkaar aan te sluiten valt en daartoe een aantal mensen bij elkaar te zetten die gaan inventariseren wat de mogelijkheden zijn op de verschillende terreinen. Ik bied dit nu aan, ik kan niet, zoals dat bij ambtenaren gaat, meteen ook namens de achterban van de Raad voor de Kunst spreken, maar ik denk dat er wel mogelijkheden zijn om dat op een redelijk korte termijn te doen.

Sternheim Mag ik een ieder verzoeken die zich aangesproken voelt zich te vervoegen bij Hoek en verder dank ik iedereen voor zijn aanwezigheid.

11 november 1984.

Noten

- (1) Commerciële belangen bij videorecording, d.d. 14 november 1982. Samenstelling forum: J.Doorman (voorzitter); J.Bakkenhoven (Hoofd.red. Vera Lux B.V., VNU); C.Birnie (Zkl.Leider Nederlands Dans Theater); W.K.van Hessen (Plv.Hoofd Dir. Radio, Televisie en Pers van het Ministerie van CRM); P.W.A. de Man (Dir. Cinevideogroep Holland); W.Odé (Werkgroep Drama NOS); R.Wolfensberger (Adj.Dir. Kunsten van het Ministerie van CRM); G.J.Wolffensperger (Weth. Herhuisvesting en Pres.-Comm. van KTA).

Hoe registreer je theater op video/film?, november 1982. Samenstelling forum: A.'s Gravesande (voorzitter); L.Blancquaert (Reg. en prod. NthI); H.Croiset (Reg. Publiektheater); H.de Groot (Popstudio Hinderik); D.Hauser (Hauser Orkater, De Horde); J.Pannekoek (Televisieregisseur); E.Vos (Reg. Toneelgroep De Appel).

IV-drama en Toneel Teatraal, d.d.28 november 1982. Samenstelling forum: S.de Leeuw en J.Sternheim (voorzitters); S.Felsenthal (Hfd. Afd. Drama NOS); K.Holierhoek (auteur); R.Keers (Hfd. Afd. Drama NCRV); W. van der Kooi (Red. Toneel Teatraal); E.Oosthoek (Reg. IKON); R.Slippens (Hfd.Afd.Drama VARA).

- (2) zie noot (1).
- (3) Zie 'Interim-rapport Werkgroep Samenwerking Toneel-Omroep', samenstelling: VNT, Werkgroep Drama van de NOS, WVC; maart 1984.
De directe aanleiding voor de instelling van deze werkgroep was de noodzaak tot bijstelling van de verdelingsgrondslag van de zogenaamde 'NOS-bijdrage'. In het rapport staat een voorstel voor een samenwerkingsovereenkomst NOS/VNT/WVC.
- (4) Zie 'Eindrapport Landelijke Werkgroep Toneelbestel' (Commissie De Boer), op 2 mei 1984 aangeboden aan de Minister van WVC, blz. 20, 21: "De Commissie adviseert voorts te bezien in hoeverre reeds met ingang van 1984/1985 steun kan worden gegeven aan dit gezelschap (= Maatschappij Discordia) met name aan de plannen op media gebied."

- (5) De Samenwerking tussen VPRO en Maatschappij Discordia lijkt van korte duur te zijn geweest. Het eerste project 'Mercedes' (zie noot 29) werd eind 1984 uitgezonden, maar het tweede project, de soap-opera 'De Hoeksteen' van G.Rijnders, dat geregisseerd zou worden door J.J.Lamers en T.Muizelaar (beeldregie) is nooit gerealiseerd. De VPRO-redactieraad vond het live-uitzenden van dit feuilleton een te groot risico.
- (6) De Stichting Audiovisuele Middelen (SAM) gaat begin 1985 van start. Het betreft een extra-faciliteit van de VPRO: een reportagewagen met drie camera's. Binnenkort wordt die faciliteit uitgebreid met een elektronische camera, die speciaal is ontwikkeld voor opname van drama. De wagen wordt in eerste instantie voor VPRO-doeleinden gebruikt.
- (7) Letterlijk citaat: "Ter bevordering van de Nederlandse cultuur zijn het scherm en de luidspreker van even groot belang als het podium en het doek. De elkaar aanvullende werking van media- en cultuursector (zoals podiumkunsten en film) zal daarom worden bevorderd. Het kabinet is in beginsel bereid het samenwerkingsverband tussen film en omroep te continueren. In navolging hiervan zal een hechtere samenwerking tussen de overige podiumkunsten en de omroep worden bevorderd. In de toekomst zullen de verrichtingen van de instellingen voor muziek en theater in het kader van de subsidiëring mede tegen deze achtergrond worden beoordeeld. Uitingvormen via microfoon of camera zullen voor de verschillende podiumkunsten dan tot een essentieel element van de taakstelling kunnen worden gerekend. Werkzaamheden in dit verband zullen daarmee tevens uit de zogenaamde schnabbelsfeer kunnen worden gehaald. Het kabinet zal in overleg met betrokkenen vanuit de gesubsidieerde instellingen voor muziek en theater de arbeidsvoorwaarden zodanig regelen, dat daarin geen belemmeringen worden gevonden om de door allen beoogde samenwerking gestalte te geven. Ten behoeve van het gebruik van programma's die voortvloeien uit de verschillende samenwerkingsverbanden en het hergebruik van culturele en educatieve programma's in algemene zin, ten behoeve van lokale omroep of educatieve doeleinden, zal een grotere toegankelijkheid van het materiaal en een gecoördineerde conservering en archivering worden bevorderd" (Medianota, blz. 11).

- (8) De Werkgroep Drama NOS, (opgericht in 1961 en sinds 1964 Werkgroep Drama/Kunst Televisie geheten) geeft o.a., gevraagd of ongevraagd, adviezen over onderwerpen, die op het terrein van de werkgroep liggen; ontwikkelt initiatieven voor het gezamenlijk programma; verstrekt wederzijdse informatie en verzorgt de coördinatie met betrekking tot de programma's.
- (9) De Balletovereenkomst is een overeenkomst voor onbepaalde tijd - ingegaan op 1-1-1978 en met een opzegtermijn van tenminste één jaar - tussen de Nederlandse Omroep Stichting, het Nederlands Dans Theater, Het Nationale Ballet en het Scapino Ballet. Onder andere is overeengekomen dat van elk der genoemde balletgezelschappen ieder jaar tenminste één ballet per seizoen voor uitzending door de NOS of één van de omroeporganisaties wordt opgenomen. De NOS regelt met de omroeporganisaties wie de opname en uitzending van een bepaald werk zal realiseren. De NOS c.q. omroeporganisatie die een werk in de zin van deze overeenkomst opneemt, betaalt voor opname en uitzending van het werk aan het balletgezelschap, dat het werk uitvoert, een van tevoren vastgesteld bedrag. (In 1978 was dat ongeveer f. 25.000,- excl. BTW). In dit bedrag is onder andere begrepen het recht van opname en eenmalige uitzending in Nederland, alsmede één herhaling en eventuele honoraria van de medewerkers. Het bedrag is berekend op ten hoogste drie opnamedagen, met ten hoogste 20 dansers, voor een opname met een uitzendingsduur van ten hoogste 30 minuten. In bovengenoemd bedrag zijn geen auteursrechten begrepen en evenmin relayering en buitenlandse verkoop.
- (10) zie noot (5).
- (11) De opleiding Santbergen startte in 1962 met als doel de werknemers van de omroepen 'geschikt te maken voor hun functie'. Niet alleen wat betreft de vakbekwaamheid, maar ook op het vlak van 'verantwoordelijkheidsgevoel, begrip en inzicht'. Door middel van trainingen en andere opleidingsactiviteiten zou continuïteit in de kwaliteit van de werkzaamheden bevorderd kunnen worden.

- (12) Cinecentrum is in oktober 1984, met een aantal andere ondernemingen, overgegaan in MetaMedia, een audiovisueel bedrijf, dat produkten 'van dia tot beeldplaat' levert.
- (13) 'Adam in Ballingschap' van J. van den Vondel. Het Publiekstheater. Regie H.Croiset. Première 24-12-1983. Uitgezonden door de NOS op 26-12-1984, in de regie van O.Madsen.
- (14) 'In het tuinhuis' van J.Bowles. Globe. Regie G. Rijnders. Première 16-3-1984. Uitgezonden door de VPRO op 9-12-1984 in de regie van T.Uittenbogaard.
- (15) 'Lucifer' van J.van den Vondel. Het Publiekstheater. Regie H.Croiset. Première 15-12-1979. Uitgezonden door de NCRV op 14-4-1981, in de bewerking van A.Ditvoorst.
- (16) Gerard Schenk is directeur van theater 'De Klinker' in Winschoten.
- (17) Het gaat hier om het televisieproject 'Shot', dat onder leiding van Bianca van Dillen ontstaan is als co-productie tussen Mickery en de Stichting Dansproductie. In Mickery te zien geweest van 14-11-1983 tot en met 20-11-1983 tijdens het project 'Oh, Brave New World That Has Such People In It'.
- (18) Zie noot (12).
- (19) 'Gebroken Glas' van Y.van 't Hek. Toneelgroep Centrum. Regie P.Römer. Première 7-12-1983. Nog niet uitgezonden.
- (20) 'Monster van liefde' van E.de Vries. Toneelgroep BAAL. Regie V. van der Meer. Première 31-3-1984.
- (21) 'Een zwoele zomeravond' van het Werkteater. Première 17-5-1978. De verfilming door F.Weisz en S.Strooker is op 14-12-1982 uitgezonden door de VARA.

- (22) 'De meeuw' van A.Tsjechov. Het Werkteater. Scenario en regie M.Kok. Première 18-2-1983.
- (23) Zie noot 13).
- (24) 'Symphonie in D', choreografie J.Kylian. Nederlands Dans Theater. Première 18-10-1976. Uitgezonden door de NOS op 22-4-1984 in de regie van H.Hulscher.
- (25) 'Bruid in de morgen' van H.Claus. Globe. Regie T. Lutz. Première 7-3-1974. Uitgezonden door de NOS op 30-10-1978, herhaling op 19-7-1978, in de regie van F.Bosman.
- (26) 'Opname' is een eigen speelfilm van het Werkteater. Filmscript M.Kok, gebaseerd op twee voorstellingen van de groep: 'Als de dood' en 'Je moet er mee leven' (1979). Filmregie E. van Zuylen. 'Opname' is op 12-4-1980 door de VARA uitgezonden.
- (27) Het BGTV-programma was een actualiteiten-/kunst-rubriek van de VPRO in de seizoenen 1981-1982 en 1982-1983.
- (28) Het betreft de tentoonstelling 'Het lumineuze beeld. The luminous image' die van 14 september tot en met 28 oktober 1984 in het Stedelijk Museum te zien was.
- (29) 'Mercedes' van T.Brasch. Maatschappij Discordia. Regie T.Brasch. Op 18 november 1984 door de VPRO uitgezonden.
- (30) De stichting Film en Wetenschap is in 1957 opgericht. De Stichting stelt zich ten doel instellingen voor onderwijs en wetenschap te voorzien van audiovisuele programma's en verantwoorde toepassing van audiovisuele programma's en apparatuur in onderwijs en onderzoek te bevorderen.
- (31) Studio I.M., Audio Visueel Centrum Minderheden, werd op 29 februari 1980 opgericht met subsidie van het Ministerie van WVC t.b.v. etnisch-culturele minderheden. De Studio maakt produkties, verzorgt de distributie en geeft de doelgroep scholing.